

(I)

ABOUT THE POEM

This poem is a tribute to the mother's heart who unmindful of her own pain and suffering always wishes that no harm should come to her children. The poem also presents a contrast between the superstitious and the rational ways of dealing with a situation. On a rainy night in the village, the poet's mother is bitten by a scorpion. The scorpion at once disappears from the scene. With candles and lanterns in hand the whole village tries to find the scorpion. The mother is writhing in pain, but the villagers don't think of giving her any medical treatment. They think that the pain can be relieved only if the scorpion is immobilised. 'With every movement that the scorpion made, his poison moved in mother's blood,' they said. But the poet's father is a sceptic and a rationalist. He tries various herbs and medicines. He even pours a little paraffin over the bitten toe and puts a match to it. He thinks that it will burn the poison and give the mother relief from pain. But nothing helps. The pain of the sting goes after only twenty hours. As soon as the mother feels relief, she says, 'Thank God the scorpion picked on me and spared my children.'

ਕਵਿਤਾ ਪਰਿਚੈ

ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਇਕ ਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀ ਪੀੜ੍ਹ ਅਤੇ ਕਸ਼ਟ ਦੀ ਚਿੱਤਾ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਸ਼ਟ ਨਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਕਿਸੇ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਨਿਬਟਨ ਦੇ ਲਈ ਅੰਪ-ਵਿਸ਼ਵਾਸਪੂਰਨ ਅਤੇ ਵਿਵੇਕਪੂਰਨ ਦਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਸਤੁੱਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਬਰਸਾਤ ਦੀ ਇਕ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਵੀ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਬਿੱਛੂ ਕੱਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਬਿੱਛੂ ਤੁਰੰਤ ਉਥੋਂ ਗਾਇਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਮੌਮਬੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਲਾਲਟੈਣਾਂ ਲਈ ਪੂਰਾ ਪਿੰਡ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਾਂ ਪੀੜ੍ਹ ਨਾਲ ਤੜ੍ਹਫ਼ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਪਿੰਡ-ਵਾਲੇ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਡਾਕਟਰੀ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੀੜ੍ਹ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਤਦ ਹੀ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਗਤੀਹੀਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। 'ਹਰੇਕ ਗਤੀ ਜੋ ਬਿੱਛੂ ਕਰੇਗਾ ਉਸ ਤੋਂ ਉਸਦਾ ਜ਼ਹਿਰ ਮਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਵਿਚ ਵੀ ਗਤੀ ਕਰੇਗਾ,' ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਗੇ। ਪਰੰਤੁ ਲੇਖਕ ਦਾ ਪਿਤਾ ਇਕ ਬੁਧੀਵਾਦੀ ਅਤੇ ਸੰਕਾਸ਼ੀਲ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਕਈ ਜੜੀ-ਬੂਟੀਆਂ ਅਤੇ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਡੰਗ ਲੱਗੇ ਪੈਰ ਦੇ ਪੰਜੇ 'ਤੇ ਥੋੜਾ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤੇਲ ਵੀ ਪਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਮਾਚਿਸ ਦੀ ਤੀਲੀ ਵੀ ਦਿਖਾ ਦਿੱਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਜ਼ਹਿਰ ਜਲ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਪੀੜ੍ਹ ਤੋਂ ਆਰਾਮ ਮਿਲੇਗਾ। ਪਰੰਤੁ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਢਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਡੰਗ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹ ਕੇਵਲ ਵੀਰ ਘੰਟੇ ਦੇ ਬਾਅਦ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਆਰਾਮ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, 'ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ ਕਿ ਬਿੱਛੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੱਟ ਲਿਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ।'

ਕਵਿਤਾ ਪਰਿਚਿਧੀ

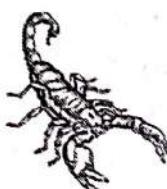
ਯਹ ਕਵਿਤਾ ਏਕ ਮਾਂ ਕੇ ਦਿਲ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸ਼੍ਰਦ਼ਾਂਜਲਿ ਹੈ ਜੋ ਅਪਨੀ ਪੀਡਾ ਔਰ ਕਾਈ ਕੀ ਚਿੱਤਾ ਨ ਕਰਤੇ ਹੁਏ ਸਦਾ ਯਹੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਕੋ ਕੋਈ ਕਾਈ ਨ ਪਹੁੰਚੇ। ਯਹ ਕਵਿਤਾ ਕਿਸੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਨਿਬਟਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਅਨੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸਪੂਰਨ ਔਰ ਵਿਕੇਪੂਰਨ ਵ੃ਦਿਕੋਣਾਂ ਦੇ ਬੀਚ ਅੰਤਰ ਕੋ ਭੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਤੀ ਹੈ। ਗਾਂਵ ਮੈਂ ਬਰਸਾਤ ਦੀ ਏਕ ਰਾਤ ਕੋ ਕਵਿ ਦੀ ਮਾਂ ਕੋ ਏਕ ਬਿਚ੍ਛੂ ਕਾਟ ਲੇਤਾ ਹੈ। ਬਿਚ੍ਛੂ ਤੁਰਨਤ ਵਹਾਂ ਦੇ ਗਾਯਬ ਹੋ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਹਾਥਾਂ ਮੈਂ ਮੋਮਬਤਿਆਂ ਔਰ ਲਾਲਟੈਣੇਂ ਲਿਏ ਹੁਏ ਪੂਰਾ ਗਾਂਵ ਬਿਚ੍ਛੂ ਕੋ ਢੂਢਨੇ ਦੀ ਕੋਈ ਕਾਈ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਮਾਂ ਪੀਡਾ ਦੇ ਤਡ੍ਹਪ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਨ੍ਤੁ ਗਾਂਵ ਵਾਲੇ ਉਸਕਾ ਕੋਈ ਡਾਕਟਰੀ ਉਪਚਾਰ ਕਰਨੇ ਦੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋਣੇ। ਵੇਂ ਸਮਝਾਤੇ ਹੋਣੇ ਕਿ ਪੀਡਾ ਕੋ ਕੇਵਲ ਤਭੀ ਕਮ ਕਿਯਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਯਦਿ ਬਿਚ੍ਛੂ ਕੋ ਗਤੀਹੀਨ ਕਰ ਦਿਯਾ ਜਾਏ। 'ਪ੍ਰਤੀਕ ਗਤਿ ਜੋ ਬਿਚ੍ਛੂ ਕਰੇਗਾ ਉਸਦੇ ਉਸਕਾ ਵਿ਷ ਮਾਂ ਦੇ ਰਕਤ ਮੈਂ ਭੀ ਗਤਿ ਕਰੇਗਾ,' ਵੇਂ ਕਹਨੇ ਲਗੇ। ਕਿਨ੍ਤੁ ਲੇਖਕ ਦੀ ਪਿਤਾ ਏਕ ਬੁਦਿਵਾਦੀ ਔਰ

संशयवादी व्यक्ति है। वह अनेक जड़ी-बूटियों और दवाइयों का प्रयोग करता है। वह डंक लगे पांव के पंजे पर थोड़ा मिट्टी का तेल भी डालता है, और इसे दियासलायर्ड दिखा देता है। वह समझता है कि इससे विष जल जाएगा और मां को पीड़ा से आराम मिलेगा। किन्तु किसी चीज़ का कोई लाभ नहीं होता है। डंक की पीड़ा केवल बीस घण्टे के बाद ही जाती है। ज्योंही मां को आराम महसूस होता है, वह कहती है, 'ईश्वर का धन्यवाद है बिच्छू ने मुझे काट लिया और मेरे बच्चों को बच्छा दिया।'

(III)

DETAILED SYNOPSIS OF THE POEM

In this poem the poet tells an incident that once took place in his village home. It had been raining for ten hours continuously. A scorpion had taken shelter under a sack of rice. The poet's mother went there perhaps to get some rice out of the sack. She was stung by the scorpion. Its poisonous tail flashed in the dark room for a moment. Then it ran out in the rain again, and disappeared.

When the villagers came to know of it, they came in running like swarms of flies. They repeated the name of God a hundred times to paralyse the wicked scorpion. With candles and lanterns in their hands, they started looking for the scorpion. Their shadows fell on the sun-baked walls, and looked like giant scorpions. The villagers looked for the scorpion everywhere but it was not found. They clicked their tongues in despair.

The villagers said that with every movement that the scorpion made, its poison would move in Mother's blood. So they started making prayers to immobilize the scorpion. They also prayed that Mother's suffering might decrease her misfortunes in the next life, that her pain might diminish the amount of evil in this world, and that the scorpion's poison might purify Mother's body as well as soul. Praying thus they sat around Mother on the floor and looked at her with kind and sympathetic eyes.

Now another attempt was made to trace out the scorpion. It had been raining ceaselessly. More villagers came there with more candles and lanterns. They looked for the scorpion everywhere. They found many other insects but not the scorpion. All this time Mother lay on the mat, twisting and groaning in pain.

The poet's father was a sceptic and a rationalist. He didn't believe in any of the superstitions of the villagers. He tried every good and bad thing to relieve the mother's pain. He tried every powder, mixture, herb and hybrid that he had with him. He even poured a little paraffin on Mother's bitten toe and put a match to it. The poet watched as the flame fed on Mother's toe. He also watched the holy man trying to tame the poison with an incantation. However, nothing could relieve the mother's pain. It was only after twenty hours that the pain subsided.

As soon as the mother felt relief from pain, the first thought that came to her mind was about her children. She thanked God that the scorpion had picked on her and spared her children.

ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਸਾਰ

ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਕਵੀ ਇਕ ਘਟਨਾ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਵਾਰ ਉਸਦੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਘਰ ਵਿਚ ਵਾਪਰੀ ਸੀ। ਦੱਸ ਘੰਟਿਆਂ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਕ ਬਿੱਛੂ ਨੇ ਚਾਵਲਾਂ ਦੀ ਬੋਰੀ ਹੋਠਾਂ ਆਸਰਾ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਵੀ ਦੀ ਮਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਬੋਰੀ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਚਾਵਲ ਕੱਡਣ ਦੇ ਲਈ ਉੱਥੇ ਗਈ। ਉਸਨੂੰ ਬਿੱਛੂ ਨੇ ਕੱਟ ਲਿਆ। ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਪੁੰਡ ਇਕ ਪਲ ਲਈ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ, ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਆਈ। ਫਿਰ ਇਹ ਦੁਬਾਰਾ ਬਾਹਰ ਬਾਰਿਸ਼ ਵਿਚ ਭੱਜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਿਆ।

ਜਦੋਂ ਪਿੰਡ-ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਮੱਖੀਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਤੁਹਾਂ ਹੋਏ ਉੱਥੇ ਆ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੁੱਸ਼ਟ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਗਤੀਹੀਨ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਇਕ ਸੌ ਵਾਰ ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ। ਅਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਮੌਮਬੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਲਾਲਟੈਣਾਂ ਲਈ ਉਹ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਵਿਚ ਲਗ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਧੁੱਪ ਨਾਲ ਪੱਕੀਆਂ ਦੀਵਾਰਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਪੈ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਬਿੱਛੂਆਂ ਵਰਗੇ ਲਗ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਬਿੱਛੂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਇਹ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕਿਆ। ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜੀਭਾਂ ਨਾਲ ਟੱਕ-ਟੱਕ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕੀਤੀ।

ਪਿੰਡ-ਵਾਲੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਹਰ ਗਤੀ ਜੋ ਬਿੱਛੂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਵਿਸ਼ ਵੀ ਮਾਂ ਦੇ ਭੂਨ ਵਿਚ ਗਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਗਤੀਹੀਨ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਾਂ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਉਸਦੇ ਅਗਲੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸਦੀ ਪੀੜ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਬੁਰਾਈ ਦੇ ਭਾਰ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਬਿੱਛੂ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰ ਮਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਧ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਮਾਂ ਦੇ ਆਲੋ-ਦੁਆਲੋ ਬੈਠ ਗਏ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਵਲ੍ਹ ਦਿਇਆ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਭਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਲੱਗੇ।

ਹੁਣ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਇਕ ਹੋਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਲਗਾਤਾਰ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੌਮਬੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਲਾਲਟੈਣਾਂ ਲਈ ਉੱਥੇ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਿੰਡ-ਵਾਲੇ ਆ ਗਏ। ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਕੀੜੇ-ਮਕੌੜੇ ਮਿਲੇ ਪਰ ਬਿੱਛੂ ਕਿਤੇ ਨਾ ਮਿਲਿਆ। ਇਸ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਮਾਂ ਚਟਾਈ ਤੇ ਲੇਟੀ ਹੋਈ ਪੀੜ ਨਾਲ ਤੜ੍ਹ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਰਾਹ ਰਹੀ ਸੀ।

ਕਵੀ ਦਾ ਪਿਤਾ ਇਕ ਸੰਕਾਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਵਾਦੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਪਿੰਡ-ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨ੍ਹਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮਾਂ ਦੀ ਪੀੜ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਹਰੇਕ ਚੰਗੀ-ਬੁਰੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਹਰੇਕ ਪਾਊਡਰ, ਘੋਲ, ਜੜ੍ਹੀ-ਬੂਟੀ ਅਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ-ਦੇਸੀ ਦਵਾਈ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜੋ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮਾਂ ਦੇ ਡਸੇ ਹੋਏ ਪੰਜੇ ਦੇ ਉਪਰ ਬੋੜਾ ਜਿਹਾ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤੇਲ ਵੀ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਚਿਸ ਦੀ ਤੀਲੀ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤੀ। ਕਵੀ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਜਵਾਲਾ ਮਾਂ ਦੇ ਪੰਜੇ ਉਪਰ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਕ ਪੁਜਾਰੀ ਨੂੰ ਮੰਤਰ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਵਸ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਦੇਖਿਆ। ਪਰਿਤੁ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਮਾਂ ਦੀ ਪੀੜ ਨੂੰ ਘੱਟ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀ। ਕੇਵਲ ਵੀਹ ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਹੀ ਪੀੜ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਸਕੀ।

ਕਵਿਤਾ ਕਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਸਾਰ

ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਮੋਂ ਕਵਿ ਏਕ ਘਟਨਾ ਕਾ ਵਰਣਨ ਕਰਤਾ ਹੈ ਜੋ ਏਕ ਬਾਰ ਤਥਕ ਗਾਂਵ ਵਾਲੇ ਘਰ ਮੋਂ ਘਟਿਤ ਹੁੰਡੀ ਥੀ। ਲਗਾਤਾਰ ਦੱਸ ਘਣੇ ਸੇ ਵਰ਷ਾ ਹੋ ਰਹੀ ਥੀ। ਏਕ ਬਿੱਛੂ ਨੇ ਚਾਵਲਾਂ ਕੀ ਬੋਰੀ ਕੇ ਨੀਚੇ ਆਸ਼ਵ ਲਿਆ ਹੁਆ ਥਾ। ਕਵਿ ਕੀ ਮਾਂ ਸ਼ਾਯਦ ਬੋਰੀ ਮੋਂ ਸੇ ਕੁਛ ਚਾਵਲ ਨਿਕਾਲਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਵਹਾਂ ਗਈ। ਤਥੇ ਬਿੱਛੂ ਨੇ ਕਾਟ ਲਿਆ। ਇਸਕੀ ਵਿਖੈਲੀ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕ ਕਣ ਕੇ ਲਿਏ ਅਥੇਰੇ ਕਮਰੇ ਮੋਂ ਜ਼ੋਰ ਆਈ। ਫਿਰ ਯਹ ਦੋਬਾਰਾ ਬਾਹਰ ਵਰ਷ਾ ਮੋਂ ਭਾਗ ਗਿਆ, ਔਰ ਓੜਾਲ ਹੋ ਗਿਆ।

ਜਥੇ ਗਾਂਵ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋ ਪਤਾ ਚਲਾ ਤੋਂ ਕੇ ਮਕਿਖਿਆਂ ਕੇ ਝੁਣਡਾਂ ਕੀ ਭਾੱਤਿ ਵਹਾਂ ਢੌਡਨੇ ਹੁਏ ਆ ਗਏ। ਤਨਾਂ ਨੇ ਦੁ਷ਟ ਬਿੱਛੂ ਕੀ ਗਤਿਹੀਨ ਬਨਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਏਕ ਸੌ ਬਾਰ ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ। ਅਪਣੇ ਹਾਥਾਂ ਮੋਮਬੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਲਾਲਟੈਣਾਂ ਲਿਏ ਹੁਏ ਕੇ ਬਿੱਛੂ ਕੀ ਛੁੱਣੇ ਲਗ ਗਏ। ਤਨ ਕੀ ਪਰਛਾਇਆਂ ਧੂਪ ਸੇ ਪਕੀ ਦੀਵਾਰਾਂ ਕੇ ਊਪਰ ਪਢ ਰਹੀ ਥੀਂ ਔਰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਬਿੱਛੂਆਂ ਕੇ ਜੈਸੀ ਲਗ ਰਹੀਆਂ ਥੀਂ। ਗਾਂਵ-ਵਾਸਿਆਂ ਨੇ ਸਭੀ ਜਾਗ ਬਿੱਛੂ ਕੀ ਤਲਾਸ਼ ਕੀ ਕਿਨ੍ਹੁ ਯਹ ਨ ਮਿਲ ਸਕਾ। ਨਿਰਾਸ ਹੋਕਰ ਤਨਾਂ ਅਪਨੀ ਜੀਭਾਂ ਸੇ ਟਕ-ਟਕ ਕੀ ਆਵਾਜ਼ ਕੀ।

गांव वाले कहने लगे कि प्रत्येक गति जो बिच्छू कर रहा था उसके साथ उसका विष भी मां के रक्त में गति कर रहा था। इसलिए वे बिच्छू को गतिहीन बनाने के लिए प्रार्थनाएं करने लगे। उन्होंने यह प्रार्थना भी की कि मां का कष्ट उसके अगले जीवन के कष्टों को कम कर दे, कि उसकी पीड़ा इस संसार में बुराई के भार को कम कर दे, तथा यह कि बिच्छू का विष मां के शरीर तथा आत्मा दोनों को शुद्ध कर दे। इस प्रकार प्रार्थना करते हुए वे फर्श पर मां के गिर्द बैठ गए तथा उसकी तरफ दया एवं सहानुभूति भरी आँखों से देखने लगे।

अब बिच्छू को ढूँढ़ने के लिए एक अन्य यत्न किया गया। निरन्तर वर्षा होती जा रही थी। और अधिक मोमबत्तियां और लालटेनें लिए हुए वहां और अधिक गांव वाले आ गए। वे सभी जगह बिच्छू की तलाश करने लगे। उन्हें अनेक अन्य कीड़े-मकोड़े मिले किन्तु बिच्छू कहीं न मिला। इस पूरे समय के दौरान मां चटाई पर लेटी हुई पीड़ा से तड़प रही थी और कराह रही थी।

कवि का पिता एक संशयवादी और बुद्धिवादी व्यक्ति था। वह गांव वालों के किसी अन्धविश्वास को नहीं मानता था। उसने मां की पीड़ा को कम करने के लिए प्रत्येक अच्छी-बुरी चीज़ का इस्तेमाल किया। उसने प्रत्येक पाउडर, घोल, जड़ी-बूटी और अंग्रेजी-देसी दवाई का इस्तेमाल किया जो उसके पास थी। उसने मां के डसे हुए पंजे के ऊपर थोड़ा-सा मिट्टी का तेल भी डाला और इसे दियासलाई दिखा दी। कवि देख रहा था जब ज्वाला मां के पंजे के ऊपर तृप्त हो रही थी। उसने एक पुजारी को मन्त्र द्वारा विष को वश में करने का यत्न करते हुए भी देखा। किन्तु कोई भी चीज़ मां की पीड़ा को कम न कर सकी। केवल बीस घण्टे के बाद ही पीड़ा शान्त हो सकी।

ज्योंही मां को पीड़ा से आराम मिला, सबसे पहला विचार जो उसके मन में आया वह उसके बच्चों के बारे में था। उसने ईश्वर का धन्यवाद किया कि बिच्छू ने डसने के लिए उसे चुन लिया था और उसके बच्चों को बछा दिया था।

(III)

UNDERSTANDING THE POEM

(Word-meanings & Detailed Analysis)

(Lines 1—7)

I remember the night my mother
was stung by a scorpion. Ten hours
of steady rain had driven him
to crawl beneath a sack of rice.
Parting with his poison — flash
of diabolic tail in the dark room —
he risked the rain again.

Word-meanings :

1. stung (sting-stung-stung)—डसिआ जाणा, डसा जाना; 2. scorpion—बिच्छू; 3. driven—मज्जबूर कीड़ा जाणा, बाध्य किया जाना; 4. crawl—रेंगाण, पेट दे बल चलाना, रेंगना, पेट के बल चलना; 5. parting with—डॉडे होऐ, छोड़ते हुए; 6. flash—पल भर दी चमक, पल भर की चमक; 7. diabolic—पिसाची, दुस्ट, पिशाची, दुष्ट; 8. risked—जोखम उठाइਆ, जोखिम उठाया।

Analysis :

The poet remembers the incident of one night. It had been raining for ten hours continuously. A scorpion was forced to take shelter under a sack of rice. The poet's mother perhaps went there to get some rice out of the sack. She was stung by the scorpion. In the dark room, there was a flash of the scorpion's tail. And then it ran out again in the rain, and disappeared.

कहीं नुँ इक रात दी घटना जाद आउंदी है। लगातार दौस घंटिआं तों बारिस्त हो रही सी। इक बिच्छू चावलां दी एक बोरी दे हेठां आसरा लैण नुँ मज्जबूर हो गिआ। कहीं दी मां साइद उँसे बोरी विचों दी कुछ चावल बँदू

ਨਿਗਰੀ ਦੇ ਲਈ ਗਈ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਬਿੱਛੂ ਨੇ ਕਟ ਲਿਆ। ਹਨੁਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਉੱਥੇ ਬਿੱਛੂ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਪੂੰਛ ਦੀ ਚਮਕ ਇਕ ਪਲ ਦੇ ਲਈ ਦਿਖਾਈ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਦੁਬਾਰਾ ਬਾਹਰ ਬਾਰਿਸ਼ ਵਿਚ ਭੱਜ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਿਆ।

कवि को एक रात की घटना याद आती है। निरन्तर दस घण्टे से वर्षा हो रही थी। एक बिछू चावलों की एक बोरी के नीचे आश्रय लेने को मजबूर हो गया। कवि की माता शायद वहाँ बोरी में से कुछ चावल निकालने के लिए गई थी। उसे बिछू ने काट लिया। अन्धेरे कमरे में वहाँ बिछू की विषेली पूँछ की चमक एक पल के लिए दिखलाई दी और फिर यह दोबारा बाहर वर्षा में भाग गया, और ओझल हो गया।

(Lines 8-14)

The peasants came like swarms of flies
and buzzed the name of God a hundred times
to paralyse the Evil One.

With candles and with lanterns
throwing giant scorpion shadows
on the sun-baked walls
they searched for him : he was n

they searched for him : he was not found.

Word-meanings :

1. **peasants**—ਕਿਸਾਨ ਲੋਕ, ਕਿਸਾਨ ਲੋਗ; 2. **swarms**—ਝੁੰਡ, ਝੂਣਡ; 3. **buzzed**—ਭਿਨਭਿਨਾਇਆ, ਅਰਥਾਤ ਧੀਮੇ ਸੁਰ ਵਿਚ ਦੋਹਰਾਇਆ, ਭਿਨਭਿਨਾਯਾ ਅਰਥਾਤ ਧੀਮੇ ਸ਼ਵਰ ਮੈਂ ਦੋਹਰਾਯਾ; 4. **paralyse**—ਨਿਸ਼ਟਵਿਆ ਬਣਾਉਣਾ, ਗਤੀਹੀਨ ਕਰਨਾ, ਨਿਕਿਧ ਬਨਾਨਾ, ਗਤਿਹੀਨ ਕਰਨਾ; 5. **giant**—ਵਿਸ਼ਾਲ, ਭਿਆਨਕ, ਵਿਸ਼ਾਲ, ਭਧਾਨਕ; 6. **scorpion shadows**—ਬਿੱਛੂ ਦੇ ਆਕਾਰ ਵਰਗੇ ਪਰਛਾਵੇਂ, ਬਿੱਛੂ ਦੇ ਆਕਾਰ ਜੈਸੀ ਪਰਛਾਇਆਂ; 7. **sun-baked**—ਸੂਰਜ ਦੀ ਗਰਮੀ ਨਾਲ ਪੱਕੀ ਅਤੇ ਕਠੋਰ ਬਣੀ, ਸੂਰਜ ਕੀ ਗੰਮੀ ਸੇ ਪਕੀ ਔਰ ਕਠੋਰ ਬਨੀ।

Analysis :

The villagers came to know that the poet's mother had been stung by a scorpion. They came running like swarms of flies. They repeated the name of God a hundred times. They thought that by their doing so, the scorpion would be immobilized. With candles and lanterns in their hands, they started looking for the scorpion. Their giant shadows on the sun-baked walls looked like scorpions. Though they tried hard, the scorpion was not found. These lines show the sympathetic but superstitious nature of the villagers. Instead of attending to the scorpion-stung mother, they started looking for the scorpion. They thought that by repeating the name of God, the effect of poison would be lessened.

ਪਿੰਡ-ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਚਲ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਵੀ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਬਿੱਛੂ ਨੇ ਕਟ ਲਿਆ ਸੀ । ਉਹ ਮੱਖੀਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋਵੇਂ ਹੋਏ ਆ ਰਹੇ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੌ-ਸੌ ਵਾਰ ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ । ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬਿੱਛੂ ਗਤੀਹੀਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ । ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਮੌਮਥੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਲਾਲਟੈਣਾਂ ਲਈ ਉਹ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਗ ਪਏ । ਸੂਰਜ ਦੀ ਧੁੱਪ ਵਿਚ ਪੱਕੀਆਂ ਦੀਵਾਰਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪਰਛਾਂਵੇ ਬਿੱਛੂਆਂ ਵਰਗੇ ਲਗ ਰਹੇ ਸਨ । ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਬਿੱਛੂ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕਿਆ । ਇਹ ਪੰਗਤੀਆਂ ਪਿੰਡ-ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀਪੂਰਨ ਪਰੰਤੂ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਬਿੱਛੂ-ਡੰਗ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਮਾਂ ਦੇ ਵਲ੍ਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਹ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਵਿਚ ਲਗ ਗਏ । ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈਣ ਨਾਲ ਜ਼ਹਿਰ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ।

गांव-वासियों को पता चल गया कि कवि की माँ को एक बिच्छू ने काट लिया था। वे मक्खियों के झुण्डों की भाँति दौड़ते हुए आ गए। उन्होंने सौ-सौ बार ईश्वर का नाम लिया। वे समझते थे कि उनके ऐसा करने से बिच्छू गतिहीन हो जाएगा। अपने हाथों में मोमबत्तियां और लालटेनें लिए हुए वे बिच्छू को ढूँढ़ने लगे। सूर्य की धूप से पकी हुई दीवारों के ऊपर विशाल परछाइयां बिच्छुओं के जैसी लग रही थीं। यद्यपि उन्होंने बहुत कोशिश की, बिच्छू न मिल सका। ये पंक्तियां गांव-वासियों की सहानुभूतिपूर्ण किन्तु अन्यविश्वासी प्रकृति को व्यक्त करती हैं। बिच्छू-डंक से ग्रस्त माँ की तरफ ध्यान देने की बजाए वे बिच्छू को ढूँढ़ने में लग गए। वे समझते थे कि ईश्वर का नाम लेने से विष का प्रभाव कम हो जाएगा।

(Lines 15—22)

They clicked their tongues.

With every movement that the scorpion made
his poison moved in Mother's blood, they said.
May he sit still, they said.

May the sins of your previous birth
be burned away tonight, they said.

May your suffering decrease
the misfortunes of your next birth, they said.

Word-meanings :

1. clicked—टैक-टैक ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕੀਤੀ, ਟਕ-ਟਕ ਕੀ ਆਵਾਜ਼ ਕੀ;
2. sit still—ਨਿਸ਼ਚਲ ਬੈਠਣਾ, ਨਿਸ਼ਚਲ ਬੈਠਨਾ;
3. decrease—ਘੱਟ ਕਰਨਾ, ਕਮ ਕਰਨਾ।

Analysis :

The villagers were unable to find the scorpion. In despair, they clicked their tongues. They said that with each movement of the scorpion, the poison in the mother's blood would also move. It would give her more pain and could also prove dangerous for her. So they wished that the scorpion didn't move and remained still at one place. The innocent villagers said that the mother's sufferings would burn the sins of her previous birth. Comforting the mother, they said that her present suffering would lessen the misfortunes of her next birth. Here the poet twists a common religious belief. It is commonly believed that our present sufferings are the result of our sins in the previous life. But here the suffering of the mother has been shown as an investment, the reward for which will be reaped in the next life. It will decrease her misfortunes of the next birth. These lines give us a true picture of Indian villagers who are very superstitious but simple-hearted people.

ਪਿੰਡ ਵਾਸੀ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ । ਨਿਰਾਸਾ 'ਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜੀਭਾਂ ਨਾਲ ਟੈਕ-ਟੈਕ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕੀਤੀ । ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਬਿੱਛੂ ਦੀ ਹਰੇਕ ਗਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰ ਵੀ ਗਤੀ ਕਰੇਗਾ । ਇਸ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੀੜ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਲਈ ਇਹ ਖਤਰਨਾਕ ਵੀ ਸਾਬਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕਾਮਨਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿ ਬਿੱਛੂ ਗਤੀ ਨਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਇਕ ਹੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਨਿਸ਼ਚਲ ਪਿਆ ਰਹੇ । ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ ਪਿੰਡ-ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਉਸਦੇ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਦੇਣਗੇ । ਮਾਂ ਨੂੰ ਤੱਸਲੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਉਸਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਪੀੜ੍ਹ ਉਸਦੇ ਅਗਲੇ ਜਨਮ ਦੀਆਂ ਬਦਕਿਸਮਤੀਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ । ਇਥੇ ਕਵੀ ਇਕ ਸਧਾਰਨ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਬੋੜ੍ਹਾ ਮੌਜੂ ਕੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਰਤਮਾਨ ਕਸ਼ਟ ਪਿਛਲੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਪਰੰਤੁ ਇਥੇ ਮਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਨੂੰ ਇਕ ਨਿਵੇਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਫਲ ਅਗਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ । ਇਹ ਉਸਦੇ ਅਗਲੇ ਜਨਮ ਦੀਆਂ ਬਦਕਿਸਮਤੀਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ । ਇਹ ਪੰਗਤੀਆਂ ਸਾਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਪਿੰਡ-ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਸੱਚੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਬਹੁਤ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਪਰੰਤੁ ਸਾਦਾ-ਦਿਲ ਲੋਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਗਾੜ੍ਹ-ਵਾਸੀ ਬਿਚ੍ਛੂ ਕੋ ਢੂਢਨੇ ਮੌਜੂਦ ਅਸਫਲ ਰਹੇ । ਨਿਰਾਸਾ ਮੌਜੂਦ ਅਪਨੀ ਜੀਭ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕੀ । ਕੇ ਕਹਨੇ ਲਗੇ ਕਿ ਬਿਚ੍ਛੂ ਕੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਗਤੀ ਦੇ ਸਾਥ ਮਾਂ ਦੇ ਰਕਤ ਮੌਜੂਦ ਵਿ਷ ਭੀ ਗਤੀ ਕਰੇਗਾ । ਇਸਦੇ ਉਸੇ ਅਤੇ ਅਧਿਕ ਪੀੜ੍ਹਾ ਹੋਗੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਲਈ ਯਹ ਖਤਰਨਾਕ ਭੀ ਸਾਬਿਤ ਹੋ ਸਕਤਾ ਥਾ । ਇਸਲਿਏ ਕੇ ਕਾਮਨਾ ਕਰਨੇ ਲਗੇ ਕਿ ਬਿਚ੍ਛੂ ਗਤੀ ਨ ਕਰੇ ਅਤੇ ਏਕ ਹੀ ਜਗਹ ਪਰ ਨਿਸ਼ਚਲ ਪੀੜ੍ਹਾ ਰਹੇ । ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ ਗਾੜ੍ਹ-ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਕਹਾ ਕਿ ਮਾਂ ਦੇ ਕਾਣ ਉਸਦੇ ਜਨਮ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਮਿਟਾ ਦੇਂਗੇ । ਮਾਂ ਦੇ ਸਾਨਕਾਨ ਦੇ ਹੁਏ ਕੇ ਕਹਨੇ ਲਗੇ ਕਿ ਉਸਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਪੀੜ੍ਹਾ ਉਸਦੇ ਅਗਲੇ ਜਨਮ ਦੇ ਦੁਰਭਾਗਿਆਂ ਦੇ ਕਮ ਕਰ ਦੇਗੀ । ਯਹਾਂ ਕਿਵੇਂ ਏਕ ਸਾਧਾਰਣ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਾਧਾਰਣਤਾ ਐਸਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਿਯਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਮਾਰੇ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਣ ਪਿਛਲੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਫਲ ਹੋਤੇ ਹਨ । ਕਿਨ੍ਤੁ ਯਹਾਂ ਮਾਂ ਦੇ ਕਾਣ ਦੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਫਲ ਅਗਲੇ ਜੀਵਨ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਯਹ ਉਸਦੇ ਅਗਲੇ ਜਨਮ ਦੇ ਦੁਰਭਾਗਿਆਂ ਦੇ ਕਮ ਕਰ ਦੇਗਾ । ਯੇ ਪੰਕਿਤਿਆਂ ਹਮੈਂ ਭਾਰਤੀ ਗਾੜ੍ਹ-ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਸੱਚੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਤੀ ਹਨ ਜੋ ਬਹੁਤ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਕਿਨ੍ਤੁ ਸਾਦਾ-ਦਿਲ ਲੋਗ ਹੋਤੇ ਹਨ ।

(Lines 23—31)

May the sum of evil
 balanced in this unreal world
 against the sum of good
 become diminished by your pain, they said.
 May the poison purify your flesh
 of desire, and your spirit of ambition,
 they said, and they sat around
 on the floor with my mother in the centre,
 the peace of understanding on each face.

Word-meanings :

1. sum—जोड़, जोड़; 2. balanced—तुलना विच बराबर होला, तुलना में; 3.unreal—अवास्तविक, कल्पित, अवास्तविक, कल्पित; 4. purify your flesh of desire, and your spirit of ambition—तुहाडे सरीर नुँ इड़ावां तें भूक्ति मिले अते तुहाडी आउमा नुँ इस दीआं उपां तें, तुम्हरे शरीर को इच्छाओं से मुक्ति मिले और तुम्हारी आत्मा को इसकी महत्वाकांक्षाओं से।

Analysis :

When the villagers failed to trace the scorpion, they sat around the poet's mother and started making prayers. They prayed that the mother's pain might diminish the sum of evil as compared with the sum of good in this unreal world. They also prayed that the poison injected by the scorpion into the mother's body might purify her body as well as her soul — the body of its desires and the soul of its ambitions. While they thus sat around the mother and prayed, there was peace of understanding on each face. Here again the poet refers to some common religious beliefs. Religious people often talk of this world being an unreal one. They also think that our sufferings purify our soul and lessen the weight of our sins.

जदों पिंड-वासी बिंडु नुँ लँबण विच असदल रहे तां उह कही दी मां दे आल्ये-दुआल्ये बैठ गए अते पूरबनावां करन लगे। उन्हां ने पूरबना कीड़ी कि मां दी पीङ नाल इस कलॅपित संसार विच बुराई दा योग चंगिआई दे योग दे भूक्ति घट हो जावे। उन्हां ने इह वी पूरबना कीड़ी कि उह जहिर जे बिंडु ने मां दे सरीर विच छॅड दिता सी, उस तें उसदा सरीर अते आउमा देवे पाप-भूक्त रो जाण — सरीर आपलीआं भैंडिक इड़ावां तें अते आउमा आपलीआं कामनावां तें। जद उह इस पूकार मां दे आल्ये-दुआल्ये बैठे होए मन अते पूरबना कर रहे मन तां हरेक चिरे दे उपर हमदरदी शलक रही सी। इधे वी कही बश साधारन पारमिक विस्वासां वलु संकेत कर रिहा है। पारमिक लेक अक्सर अजिहा कहिंदे हन कि इह संसार इक अवास्तविक संसार है। उह अजिहा वी मन्दे हन कि माडे कमट माडी आउमा नुँ मुँय बणाउंदे हन अते माडे पापां दे बैठ नुँ घंट करदे हन।

जब गांव-वासी बिच्छू को ढूँढने में असफल रहे तो वह कवि की मां के गिर्द बैठ गए और प्रार्थनाएं करने लगे। उन्होंने प्रार्थना की कि मां की पीड़ा से इस कल्पित संसार में बुराई का योग अच्छाई के योग की अपेक्षा कम हो जाए। उन्होंने यह भी प्रार्थना की कि वह विष जो बिच्छू ने मां के शरीर में भेज दिया था, उससे उसका शरीर और आत्मा दोनों पाप-मुक्त हो जाएं—शरीर अपनी भौतिक इच्छाओं से और आत्मा अपनी कामनाओं से। जब वे इस प्रकार मां के गिर्द बैठे हुए थे और प्रार्थना कर रहे थे तो प्रत्येक चेहरे के ऊपर हमदर्दी झलक रही थी। यहां पर भी कवि कुछ साधारण धार्मिक विश्वासों की तरफ संकेत कर रहा है। धार्मिक लोग प्रायः ऐसा कहते हैं कि यह संसार एक अवास्तविक संसार है। वे ऐसा भी मानते हैं कि हमारे कष्ट हमारी आत्मा को शुद्ध बनाते हैं और हमारे पापों के बोझ को कम करते हैं।

(Lines 32—35)

More candles, more lanterns, more neighbours,
 more insects, and the endless rain.

My mother twisted through and through
groaning on a mat.

Word-meanings :

1. twisted—ਪੀੜ ਨਾਲ ਤੜਫ਼ ਰਹੀ ਸੀ, ਪੀੜਾ ਸੇ ਤਡ਼ਪ ਰਹੀ ਥੀ; 2. through and through—ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ, ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਪੂਰੀ ਤਰਹ ਸੇ, ਭਯਾਨਕ ਰੂਪ ਸੇ; 3. groaning—ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੋਈ, ਕਾਰਾਹਤੀ ਹੁੰਈ।

Analysis :

The prayers of the villagers didn't lessen the mother's pain in any way. So another attempt was made to find out the scorpion. More candles and lanterns were brought. More neighbours came and joined in the search. They found many other insects, but not the scorpion. The rain continued endlessly. All this while, the mother lay on a mat groaning and writhing in pain.

It seems very strange that the villagers didn't think of giving any medicine to Mother that could lessen her pain. They were all after the scorpion. They thought that the pain could be relieved only by immobilizing the scorpion. They were thoroughly superstitious people.

ਪਿੰਡ-ਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮਾਂ ਦੀ ਪੀੜ ਬਿਲਕੁਲ ਘੱਟ ਨਾ ਹੋਈ। ਇਸ ਲਈ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੌਮਬੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਲਾਲਟੈਣਾਂ ਲਿਆਦੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਿੰਡ-ਵਾਸੀ ਆ ਕੇ ਖੋਜ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਕੀਡੇ-ਮਕੋਡੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤੇ ਪਰ ਬਿੱਛੂ ਕਿਤੇ ਨਾ ਮਿਲਿਆ। ਬਾਰਿਸ਼ ਲਗਾਤਾਰ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਮਾਂ ਦਰਦ ਨਾਲ ਕਰਾਉਂਦੀ ਅਤੇ ਤੜਫ਼ਦੀ ਹੋਈ ਇਕ ਚਟਾਈ ਤੇ ਪਈ ਸੀ।

ਇਹ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਅਜੀਬ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡ-ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਮਾਂ ਦੀ ਪੀੜ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਦਵਾਈ ਦੇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਸੋਚੀ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਬਿੱਛੂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕੇਵਲ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਗਤੀਹੀਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਪੀੜ ਘਟ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਲੋਕ ਸਨ।

ਗਾਂਵ-ਵਾਸੀਯਾਂ ਕੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਓਂ ਸੇ ਮਾਂ ਕੀ ਪੀੜਾ ਬਿਲਕੁਲ ਕਮ ਨ ਹੁੰਈ। ਇਸਲਿਏ ਬਿਚ੍ਛੂ ਕੋ ਢੂਂਢਨੇ ਕਾ ਏਕ ਔਰ ਯਲ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। ਔਰ ਅਧਿਕ ਮੋਮਵਤਿਆਂ ਤਥਾ ਲਾਲਟੈਣੇ ਲਾਈ ਗਿਆ। ਔਰ ਅਧਿਕ ਗਾਂਵ-ਵਾਸੀ ਆ ਕਰ ਖੋਜ ਮੌਮਬੱਤੀ ਮੌਮਬੱਤੀ ਕੀਡੇ-ਮਕੋਡੇ ਦਿਖਲਾਈ ਦਿਏ ਕਿਨ੍ਤੁ ਬਿਚ੍ਛੂ ਕਹੋਂ ਨ ਮਿਲਾ। ਵਰ਷ਾ ਨਿਰਨਤਰ ਹੋਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਥੀ। ਇਸ ਪੂਰੇ ਸਮਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਮਾਂ ਦਰਦ ਮੌਮਬੱਤੀ ਕਰਾਹਤੀ ਅਤੇ ਤਡ਼ਪਤੀ ਹੁੰਈ ਏਕ ਚਟਾਈ ਪਰ ਪਡੀ ਥੀ।

ਧੂਮ-ਗੁੱਝੀਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਮਾਂ ਕੀ ਪੀੜਾ ਬਿਲਕੁਲ ਕਮ ਨ ਹੁੰਈ। ਇਸਲਿਏ ਉਸਦੇ ਕੋਈ ਦਵਾਈ ਦੇਣ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਨ ਸੋਚੀ। ਕੋਈ ਬਿਚ੍ਛੂ ਕੀ ਪੀੜ ਲਗੇ ਹੁਏ ਥੇ। ਕੋਈ ਸਮਝਤੇ ਥੇ ਕਿ ਕੇਵਲ ਬਿਚ੍ਛੂ ਕੋ ਗਤਿਹੀਨ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਈ ਪੀੜ ਕਮ ਕੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਥੀ। ਕੋਈ ਪੂਰੀ ਤਰਹ ਸੇ ਅਨੱਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਲੋਕ ਥੇ।

(Lines 36—40)

My father, sceptic, rationalist,
trying every curse and blessing,
powder, mixture, herb and hybrid.
He even poured a little paraffin
upon the bitten toe and put a match to it.

Word-meanings :

1. sceptic—ਸੰਕਾਸ਼ੀਲ, ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਮੰਨਦਾ ਹੋਵੇ, ਸੱਖਿਆਦੀ, ਐਸਾ ਵਿਕਿਤ ਜੋ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਕੋ ਨ ਮਾਨਦਾ ਹੋਵੇ; 2. rationalist—ਬੁੱਧੀਵਾਦੀ, ਜੋ ਹਰੇਕ ਗੱਲ ਨੂੰ ਤਰਕ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਲੈਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਬੁੱਧਿਆਦੀ, ਜੋ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਾਤ ਕੋ ਤਰਕ ਦੇ ਆਧਾਰ ਪਰ ਲੇਤਾ ਹੋਵੇ; 3. every curse and blessing—ਹਰੇਕ ਚੰਗੀ-ਬੁੱਗੀ ਚੀਜ਼, ਪ੍ਰਤੀਕ ਅਚੜੀ-ਬੁੱਗੀ ਚੀਜ਼; 4. herb—ਜੜੀ-ਬੁੱਟੀ, ਜਡੀ-ਕੂਟੀ; 5. hybrid—ਦੋਗਲੀ ਦਵਾਈ ਅਰਥਾਤ ਦੇਸੀ-ਅੰਗੇਜ਼ੀ ਦਵਾਈ ਦਾ

ਮਿਸਰਣ, ਦੋਗਲੀ ਦਵਾਈ ਅਰਥਾਤ് ਦੇਸੀ-ਅੰਗੇਜ਼ੀ ਕਾ ਮਿਸ਼ਨ; 6. paraffin—ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤੇਲ, ਮਿਟੀ ਕਾ ਤੇਲ; 7. bitten—ਡੰਗ ਲੱਗਗਾ, ਡੰਕ ਲਗਾ; 8. toe—ਪੈਰ ਦਾ ਪੰਜਾ, ਪੈਰ ਕਾ ਪੰਜਾ।

Analysis :

While the villagers were thoroughly superstitious people, the poet's father was a sceptic and a rationalist. To relieve the mother's pain, he tried every good or bad thing he could get hold of. He tried every powder, mixture, herb and hybrid that he had. He even poured a little paraffin on the bitten toe and put a match to it. He did so to burn the poison in the wound. These lines bring out the contrast between the poet's father and the villagers. Though the father was not a doctor, he did give a layman's treatment to relieve the mother's pain. He didn't go after any superstition.

ਜਦਕਿ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਲੋਕ ਸਨ, ਕਵੀ ਦਾ ਪਿਤਾ ਇਕ ਸੰਕਾਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਵਾਦੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ। ਮਾਂ ਦੀ ਪੀੜ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਉਸਨੇ ਹਰੇਕ ਚੰਗੀ-ਬੂਰੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਕੇ ਦੇਖਿਆ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਹਰੇਕ ਪਾਊਡਰ, ਘੋਲ, ਜੜੀ-ਬੂਟੀ ਅਤੇ ਦੇਸੀ-ਅੰਗੇਜ਼ੀ ਦਾ ਮਿਸਰਣ — ਜੋ ਵੀ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਸੀ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਕੇ ਦੇਖਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਡਸੇ ਗਏ ਪੰਜੇ ਦੇ ਉਪਰ ਥੋੜ੍ਹਾ-ਜਿਹਾ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤੇਲ ਵੀ ਪਾ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਚਿਸ ਦੀ ਤੀਲੀ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਨੇ ਜਖਮ ਦੇ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਜਲਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਪੰਗਤੀਆਂ ਕਵੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਪਿੰਡ-ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਦੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਪਿਤਾ ਕੋਈ ਡਾਕਟਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਉਸਨੇ ਮਾਂ ਦੀ ਪੀੜ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਇਕ ਆਮ ਆਦਮੀ ਵਾਲਾ ਇਲਾਜ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਭੱਜਿਆ।

ਜਬਕਿ ਗਾਂਵ-ਵਾਸੀ ਪੂਰੀ ਤਰਹ ਸੇ ਅਨ੍ਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਲੋਗ ਥੇ, ਕਵਿ ਕਾ ਪਿਤਾ ਇਕ ਸ਼ਾਂਯਕਾਦੀ ਔਰ ਬੁਢਿਵਾਦੀ ਵਾਕਿਤ ਥਾ। ਮਾਂ ਕੀ ਪੀੜਾ ਕੋ ਕਮ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਤੇਕ ਅੱਚੀ-ਬੂਰੀ ਚੀਜ਼ ਕਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਕੇ ਦੇਖਾ ਜੋ ਉਸੇ ਮਿਲ ਸਕਤੀ ਥੀ। ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਤੇਕ ਪਾਡਰ, ਘੋਲ, ਜਡੀ-ਬੂਟੀ ਤਥਾ ਦੇਸੀ-ਅੰਗੇਜ਼ੀ ਕਾ ਮਿਸ਼ਨ—ਜੋ ਭੀ ਉਸਕੇ ਪਾਸ ਥਾ ਉਸਕਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਕੇ ਦੇਖਾ। ਉਸਨੇ ਡਸੇ ਗਏ ਪੰਜੇ ਕੇ ਊਪਰ ਥੋੜ੍ਹਾ-ਸਾ ਮਿਟੀ ਕਾ ਤੇਲ ਭੀ ਡਾਲਾ ਔਰ ਇਸੇ ਦਿਧਾਸਿਲਾਈ ਦਿਖਾ ਦੀ। ਉਸਨੇ ਘਾਵ ਮੌਂ ਵਿਖ ਕੋ ਜਲਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਐਸਾ ਕਿਯਾ। ਯੇ ਪੰਕਿਤਿਆਂ ਕਵਿ ਕੇ ਪਿਤਾ ਔਰ ਗਾਂਵ-ਵਾਸਿਆਂ ਕੇ ਬੀਚ ਅੰਤਰ ਕੋ ਸਧਾ ਕਰਤੀ ਹੈਂ। ਯਦਿਪਿ ਪਿਤਾ ਕੋਈ ਡਾਕਟਰ ਨਹੀਂ ਥਾ, ਪਰਨੂ ਉਸਨੇ ਮਾਂ ਕੀ ਪੀੜਾ ਕੋ ਕਮ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਏਕ ਸਾਮਾਨ੍ਯ ਵਾਕਿਤ ਵਾਲਾ ਇਲਾਜ ਅਵਸ਼ਯ ਕਿਯਾ। ਵਹ ਕਿਸੀ ਅਨ੍ਧਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਪੀਛੇ ਨ ਭਾਗਾ।

(Lines 41—45)

I watched the flame feeding on my mother.

I watched the holy man perform his rites
to tame poison with an incantation.

After twenty hours
it lost its sting.

Word-meanings :

1. feeding—ਖਾਂਦੇ ਹੋਏ ਜਾਂ ਜਲਾਂਦੇ ਹੋਏ, ਖਾਤੇ ਹੁਏ ਯਾ ਜਲਾਤੇ ਹੁਏ; 2. holy man—ਪੰਡਤ, ਪੁਜਾਰੀ, ਪਣਿਡਤ, ਪੁਜਾਰੀ; 3. rites—ਕਰਮ-ਕਾਂਡ, ਰੀਤ-ਰਿਵਾਜ਼, ਅਨੁ਷ਠਾਨ, ਰੀਤਿ-ਰਿਵਾਜ਼; 4. tame—ਵਸ਼ ਵਿਚ ਕਰਨਾ, ਕਵਸ ਮੌਂ ਕਰਨਾ; 5. incantation—ਝਾੜ-ਫੂਕ, ਮੰਤਰ, ਝਾੜ-ਫੂਕ, ਮਨਤ੍ਰ।

Analysis :

Here we see both the sceptic and the superstitious using their respective methods. The father had put a little paraffin on the mother's bitten toe and put a match to it. The poet watched the flame feed on his mother's bitten toe. He also watched the holy man perform his rites. The holy man was trying to tame the poison with an incantation. But nothing proved of any use. The pain could subside only after twenty hours. Here the poet seems to show that it never helps to be completely superstitious or a pure sceptic. It is only scientific knowledge that pays.

ਇਥੇ ਅਸੀਂ ਸੰਕਾਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਪਿਤਾ ਨੇ ਮਾਂ ਦੇ ਡਸੇ ਹੋਏ ਪੰਜੇ ਦੇ ਉਪਰ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਮਿਟੀ ਦਾ ਤੇਲ ਪਾ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਚਿਸ ਦੀ ਤੀਲੀ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਕਵੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਪੰਜੇ ਦੇ ਉਪਰ ਜਵਾਲਾ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਦੇਖਿਆ। ਉਸਨੇ ਪੁਜਾਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਰਮਕਾਂਡ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਦੇਖਿਆ। ਪੁਜਾਰੀ ਇਕ ਮੰਤਰ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਸ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਕੇਵਲ ਵੀਹ ਘੰਟੇ ਦੇ ਬਾਅਦ ਹੀ ਪੀੜ ਘੱਟ ਹੋ ਸਕੀ। ਇਥੇ ਕਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਜਾਂ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਕਾਸ਼ੀਲ ਹੋਣ ਨਾਲ ਕਦੇ ਕੋਈ ਛਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਸੰਬੰਧੀ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਹੀ ਕੋਈ ਛਾਇਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਯਹਾਂ ਹਮ ਸੰਸ਼ਯਵਾਦੀ ਔਰ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਦੋਨੋਂ ਕੋ ਹੀ ਅਪਨੇ-ਅਪਨੇ ਤਰੀਕਾਂ ਕਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਤੇ ਹੁਏ ਦੇਖਤੇ ਹਨ। ਪਿਤਾ ਨੇ ਮਾਂ ਕੇ ਡਸੇ ਹੁਏ ਪੰਜੇ ਕੇ ਊਪਰ ਥੋੜਾ ਸਾ ਮਿਟੀ ਕਾ ਤੇਲ ਡਾਲ ਕਰ ਇਸੇ ਦਿਧਾਸਿਲਾਈ ਦਿਖਾ ਦੀ ਥੀ। ਕਵਿ ਨੇ ਅਪਨੀ ਮਾਂ ਕੇ ਪੰਜੇ ਕੇ ਊਪਰ ਜ਼ਵਾਲਾ ਕੋ ਰੂਪ ਹੋਤੇ ਹੁਏ ਦੇਖਾ। ਉਸਨੇ ਪੁਜਾਰੀ ਕੋ ਅਪਨੇ ਅਨੁ਷ਠਾਨ ਕਰਤੇ ਹੁਏ ਭੀ ਦੇਖਾ। ਪੁਜਾਰੀ ਏਕ ਮਨ੍ਤ੍ਰ ਦ੍ਰਾਰਾ ਵਿਥ ਕੋ ਵਸ ਮੌਕੇ ਕਰਨੇ ਕਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹਾ ਥਾ। ਕਿਨ੍ਤੂ ਕਿਸੀ ਭੀ ਚੀਜ਼ ਕਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨ ਹੁਆ। ਕੇਵਲ ਬੀਸ ਘਣੇ ਕੇ ਬਾਦ ਹੀ ਪੀੜ ਕਮ ਹੋ ਸਕੀ। ਯਹਾਂ ਕਵਿ ਇਸ ਬਾਤ ਕੋ ਸਾਫ਼ ਕਰਤਾ ਹੁਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰ੍ਣ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਅਥਵਾ ਪੂਰ੍ਣ ਸੰਸ਼ਯਵਾਦੀ ਹੋਨੇ ਸੇ ਕਿਸੀ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਵੈਜਾਨਿਕ ਜਾਨ ਕਾ ਹੀ ਕੋਈ ਲਾਭ ਹੋ ਸਕਤਾ ਹੈ।

(Lines 46—48)

My mother only said
Thank God the scorpion picked on me
and spared my children.

Word-meanings :

1. **picked**—ਚੁਣ ਲਿਆ (ਜਾਂ) ਡੰਗ ਮਾਰ ਦਿਤਾ, ਚੁਨ ਲਿਆ (ਯਾ) ਡੱਕ ਮਾਰ ਦਿਯਾ; 2. **spared**—ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿਤਾ, ਬਖ਼ਾ ਦਿਯਾ।

Analysis :

The mother suffered the pain of the scorpion's sting for full twenty hours. She had been writhing and groaning in pain. But when the pain subsided, the first thought that came to her mind was that of her children. She thanked God that the scorpion had picked on her and spared her children. Here we see the glory of a mother's heart. Unmindful of her own pain or suffering, she always wishes that no harm should come to her children. There is also a reference to an old religious belief that we can take another's misfortune or suffering on us, and thus save the other one from its pain.

ਮਾਂ ਨੇ ਪੂਰੇ ਵੀਹ ਘੰਟੇ ਤਕ ਬਿੱਛੂ ਦੇ ਡੰਗ ਦੀ ਪੀੜ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਪੀੜ ਨਾਲ ਤੜਫ਼ਦੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਕਰਾਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਪਰੰਤੂ ਜਦੋਂ ਪੀੜ ਘੱਟ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਚਾਰ ਜੋ ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਇਆ, ਉਹ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬਿੱਛੂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਡੱਸ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਇਥੇ ਸਾਨੂੰ ਮਾਤਾ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਪੀੜ ਅਤੇ ਤਕਲੀਫ਼ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਹੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਇੱਥੇ ਇਕ ਪੁਰਾਣੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਪੀੜ ਤੋਂ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਮਾਂ ਨੇ ਪੂਰੇ ਬੀਸ ਘਣੇ ਤਕ ਬਿੱਛੂ ਕੇ ਡੰਕ ਕੀ ਪੀੜ ਕੋ ਸਹਨ ਕਿਯਾ। ਵਹ ਪੀੜ ਸੇ ਤਡੂਪਤੀ ਔਰ ਕਰਾਹਤੀ ਰਹੀ। ਕਿਨ੍ਤੂ ਜਬ ਪੀੜ ਕਮ ਹੁੰਦੀ ਤੋਂ ਸਥਾਨੇ ਪਹਲਾ ਵਿਚਾਰ ਜੋ ਤਸਕੇ ਮਨ ਮੌਂ ਆਯਾ, ਅਪਨੇ ਬਚੋਂ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੌਂ ਥਾ। ਤਸਨੇ ਈਸ਼ਵਰ ਕਾ ਧਨਿਆਦ ਕਿਯਾ ਕਰਤੇ ਹਨ। ਅਪਨੀ ਪੀੜ ਔਰ ਤਕਲੀਫ਼ ਕੀ ਪਰਵਾਹ ਨ ਕਰਤੇ ਹੁਏ ਵਹ ਸਦਾ ਯਹੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਤੀ ਹੈ ਕਿ ਤਸਕੇ ਬਚੋਂ ਕੋ ਕੋਈ ਹਾਨਿ ਨ ਪਹੁੰਚੇ। ਯਹਾਂ ਏਕ ਪੁਰਾਨੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀ ਤਰ੍ਫ ਭੀ ਸਕੇਤ ਹੈ ਕਿ ਹਮ ਕਿਸੀ ਅੰਧ ਕੇ ਦੁਰਭਾਗ ਅਥਵਾ ਕਾਣ ਕੀ ਅਪਨੇ ਊਪਰ ਲੇ ਸਕਤੇ ਹਨ, ਔਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤਸ ਦੂਸਰੇ ਵਾਕਿਤ ਕੀ ਇਸਕੀ ਪੀੜ ਸੇ ਬਚਾ ਸਕਤੇ ਹਨ।

(IV)

EXAMINATION-STYLE QUESTIONS**TYPE—I****EXPLANATION OF IMPORTANT PASSAGES****Stanza 1**

*I remember the night my mother
was stung by a scorpion. Ten hours
of steady rain had driven him
to crawl beneath a sack of rice.
Parting with his poison—flash
of diabolic tail in the dark room (—)
he risked the rain again.*

Reference to the Context : These lines have been taken from Nissim Ezekiel's poem, 'Night of the Scorpion'. In it he tells how his mother was stung by a scorpion one night, and how she was treated.

Explanation : The poet says that he remembers the night when his mother was stung by a scorpion. It had been raining continuously for ten hours. In order to seek shelter from the rain, the scorpion crawled under a sack of rice. The poet's mother went there perhaps to get some rice out of the sack. The scorpion stung her and injected some of its poison into her. A flash of its poisonous tail was seen in the dark room. Then it ran out again in the rain, and disappeared.

Stanza 2

*The peasants came like swarms of flies
and buzzed the Name of God a hundred times
to paralyse the Evil one.
With candles and with lanterns
throwing giant scorpion shadows
on the sun-baked walls
they searched for him: he was not found.*

Reference to the Context : These lines have been taken from Nissim Ezekiel's poem, 'Night of the Scorpion'. In it he tells how his mother was stung by a scorpion one night, and how she was treated.

Explanation : The poet says that when the village people came to know that his mother had been stung by a scorpion, they came running like swarms of flies. They chanted God's name a hundred times to immobilize the wicked scorpion. Then with candles and lanterns in their hands, they started looking for the scorpion. Their shadows fell on the sun-baked walls and looked like giant scorpions. Though they did their best to trace out the scorpion, it was not found anywhere.

Stanza 3

*They clicked their tongues.
With every movement that the scorpion made
his poison moved in Mother's blood, they said.*

Reference to the Context : These lines have been taken from Nissim Ezekiel's poem, 'Night of the Scorpion'. In it he tells how his mother was stung by a scorpion one night, and how she was treated.

Explanation : The poet says that the villagers came running like swarms of flies when they came to know that his mother had been stung by a scorpion. They chanted God's name a hundred times to immobilize the scorpion. Then with candles and lanterns in their hands they tried to trace out the scorpion, but couldn't. In despair they clicked their tongues. They said that with every movement that the scorpion made, his poison would move in Mother's blood. That was why they were trying to find the scorpion, and then kill it perhaps. These lines show the superstitious nature of the villagers.

Stanza 4

*May he sit still, they said.
May your suffereing decrease
the misfortunes of your next birth, they said.*

Reference to the Context : These lines have been taken from Nissim Ezekiel's poem, 'Night of the Scorpion'. In it he tells how his mother was stung by a scorpion one night and how she was treated.

Explanation : The poet says that the villagers came to know that his mother had been stung by a scorpion. They came running like swarms of flies. They said that with every movement that the scorpion made, his poison would move in Mother's blood. So they prayed that the scorpion would sit still and not move at all. They also prayed that the mother's suffering might decrease his misfortunes of the next life. The superstitious people didn't think of giving mother any first-aid; they only depended on their prayers.

Stanza 5

*May the sum of evil
balanced in this unreal world
against the sum of good
become diminished by your pain.*

Reference to the Context : These lines have been taken from Nissim Ezekiel's poem, 'Night of the Scorpion'. In it he tells how his mother was stung by a scorpion one night and how she was treated.

Explanation : The poet says that the villagers came to know that his mother had been stung by a scorpion. They came running like swarms of flies. Instead of giving her any first-aid, they started making prayers. They thought that their prayers would help to relieve the mother's pain. They were superstitious people who took this world to be an unreal world where evil outweighs good. So they prayed that mother's pain might diminish the sum of evil against the sum of good in this world.

Stanza 6

*May the poison purify your flesh
of desire, and your spirit of ambition,
they said, and they sat around
on the floor with my mother in the centre,
the peace of understanding on each face.*

Reference to the Context : These lines have been taken from Nissim Ezekiel's poem, *Night of the Scorpion*. In it he tells how his mother was stung by a scorpion one night, and how she was treated.

Explanation : The poet says that the villagers came to know that his mother had been stung by a scorpion. They came running like swarms of flies. Instead of giving her any first-aid they started making prayers. They thought their prayers would help to relieve the mother's pain. They also prayed that the scorpion's poison might purify mother's flesh as well as spirit. Then they sat around mother on the floor. They looked at her with kind and sympathetic eyes. These lines show that the villagers were superstitious people; however, they had true sympathy in their hearts.

Stanza 7

More candles, more lanterns, more neighbours,

more insects, and the endless rain.

My mother twisted through and through

groaning on a mat.

Reference to the Context : These lines have been taken from Nissim Ezekiel's poem, *Night of the Scorpion*. In it he tells how his mother was stung by a scorpion one night, and how she was treated.

Explanation : The poet says that the villagers came to know that his mother had been stung by a scorpion. They came running like swarms of flies. With candles and lanterns in their hands they started finding the scorpion. Then more villagers came with more candles and lanterns. The rain was continuing ceaselessly. All this while mother was lying on a mat, twisting and groaning in pain. These lines show that the villagers were superstitious people. Instead of giving mother any first-aid they spent all the time in tracing the scorpion.

Stanza 8

My father, sceptic, rationalist,

trying every curse and blessing,

powder, mixture, herb and hybrid.

He even poured a little paraffin

upon the bitten toe and put a match to it.

Reference to the Context : These lines have been taken from Nissim Ezekiel's poem, *Night of the Scorpion*. In it he tells how his mother was stung by a scorpion one night and how she was treated.

Explanation : The poet says that the villagers were superstitious people. They thought that with every movement that the scorpion made, his poison would move in mother's blood. So they prayed that the scorpion might remain still wherever it was. They also made some other prayers for mother's spiritual benefit. But the poet's father was a sceptic and a rationalist. He didn't believe in any of the superstitions of the villagers. He tried every powder, mixture, herb and hybrid that he had with him. He even poured a little paraffin on the mother's bitten toe and put a match to it. He did all this to counteract the scorpion's poison.

Stanza 9

*I watched the flame feeding on my mother,
I watched the holy man perform his rites
to tame the poison with an incantation.
After twenty hours
it lost its sting.*

Reference to the Context : These lines have been taken from Nissim Ezekiel's poem, *Night of the Scorpion*. In it he tells how his mother was stung by a scorpion one night, and how she was treated.

Explanation : The poet says that when the villagers came to know that his mother had been stung by a scorpion, they came running. They tried their own superstitious ways to relieve the mother's pain. But the poet's father didn't believe in any of their superstitions. He tried every good and bad thing he had with him. He even poured a little paraffin on the bitten toe and put a match to it. The poet says that he watched the flame feeding on his mother's toe. He also watched a holy man trying to tame the poison with an incantation. However, nothing could relieve the mother's pain. The pain subsided after twenty hours only.

Stanza 10

*My mother only said
Thank God the scorpion picked on me
and spared my children.*

Reference to the Context : These lines have been taken from Nissim Ezekiel's poem, *Night of the Scorpion*. In it he tells how his mother was stung by a scorpion one night and how she was treated.

Explanation : These lines show the supreme glory of a mother's heart. The poet's mother had been stung by a scorpion. Every kind of superstition and quackery was tried on her. But nothing could relieve her pain. She kept writhing and groaning for full twenty hours. And when the pain did subside, the first thought that came to her mind was about her children. She thanked God that the scorpion had picked on her and spared her children. Truly, a mother can take on herself any pain or suffering for the sake of her children.

TYPE-II**SHORT-ANSWER TYPE QUESTIONS**

Q.1. How was the speaker's mother stung by the scorpion ?

Ans. This incident took place in the speaker's village home. One day it had been raining continuously since morning. This incessant rain for about ten hours had driven a scorpion to hide itself under a sack of rice. The speaker's mother perhaps went there to get some rice out of the sack. She was stung by the scorpion. In the dark room there was a flash of the scorpion's poisonous tail. Then it ran out again in the rain and disappeared.

Q.2. Describe the time and circumstances of the scorpion bite.

Ans. It was a rainy night. The scorpion had taken shelter under a sack of rice. When Mother went there to get some rice from the sack, the scorpion stung her.

Q.3. Where did the scorpion hide itself and why ?

Ans. It had been raining continuously for ten hours. To seek shelter from the rain, the scorpion hid itself under a sack of rice in the poet's village home.

Q.4. Explain the line : 'flash of diabolic tail in the dark room'.

Ans. The scorpion had stung the poet's mother. There was a flash of its poisonous tail in the dark room. Then the scorpion ran out in the rain, and disappeared.

Q.5. What did the peasants do when they came ?

(Or) How did the peasants try to search for the scorpion ?

Ans. The peasants came with candles and lamps. They tried to find the scorpion everywhere, but couldn't. They repeated God's name a hundred times to paralyse the scorpion. They believed that with every movement the scorpion made, the poison in the mother's blood would also move. So they prayed that the scorpion should sit still.

Q.6. Why are the peasants compared to 'swarms of flies' ? Why do they want to fine the scorpion ?

Ans. The peasants came in such large numbers that they looked like swarms of bees. They were superstitious people. They said that with every movement the scorpion made, his poison moved in Mother's blood. So they wanted to find the scorpion and immobilize it.

Q.7. What did the peasants do to paralyse the scorpion and why ?

Ans. The peasants believed that with every movement the scorpion made, the poison in the mother's blood would also move. So they repeated the name of God a hundred times. They thought it would paralyse the scorpion.

Q.8. What did the peasants do in their attempts to neutralise the poison of the scorpion sting ? What does it tell us about them ?

Ans. The peasants believed that with every movement the scorpion made, the poison in the mother's blood would also move. It would give her more pain and could also prove dangerous for her. So they tried to find the scorpion, but they couldn't find it. Then they started making prayers to God. They prayed that the scorpion should sit still. They repeated the name of God a hundred times. They believed that by doing so the scorpion would be immobilized. All this shows that the peasants were simple-hearted superstitious people.

Q.9. How did the holy man try to 'tame the poison' of the scorpion ?

Ans. When the speaker's father also failed in all his attempts to relieve the mother's pain, the holy man started performing his rites. In order to lessen the effect of the poison in the mother's body, he tried to tame the poison with an incantation. But like others he too couldn't relieve the mother's pain. The pain could subside only after twenty hours.

Q.10. Explain the phrase : 'peace of understanding'.

Ans. The villagers thought that they understood all the mystical significance of the mother's pain. They saw in it a blessing in disguise. They thought it would purify

mother's soul and also benefit her in the next life. Such thoughts gave them the 'peace of understanding'.

Q.11. What different prayers did people make for the poet's mother ?

Ans. People believed that with every movement the scorpion made, the poison in the mother's blood would also move. So they prayed that the scorpion should sit still. Then they prayed that the mother's suffering may burn the sins of her previous birth and decrease the misfortunes of her next birth. They also prayed that the poison may purify her flesh of desire and her spirit of ambition.

Q.12. Explain the high philosophy of the peasants' prayers.

Ans. We can say that the peasants had a philosophy of superstitions. They thought that the pain of scorpion's poison would purify Mother's soul and help her in the next world. They also said that it would diminish the sum of evil in this world. All these were mere superstitions.

Q.13. What did the father do to lessen the effect of the poison on the mother ?

(Or) What does the father do to help the mother in 'Night of the Scorpion' ? (Jan. 2022)

Ans. Father was different from the other villagers. He was not superstitious. He was a sceptic and a rationalist. In order to lessen the effect of the poison, he tried every remedy he had with him. He tried every powder, mixture, herb and hybrid. He even poured a little paraffin on the bitten toe and put a match to it.

Q.14. What did the speaker's father do ? Why was he different from the others ?

Ans. Father was very different from the other villagers. He was not superstitious. He was a sceptic and a rationalist. In order to lessen the effect of the poison, he tried every remedy he had with him. He tried every powder, mixture, herb and hybrid. He even poured a little paraffin on the bitten toe and put a match to it. He did so to burn the poison in the wound. Though he was not a doctor, he did give a layman's treatment to relieve the mother's pain. Like the other villagers he didn't run after any superstition.

Q.15. What impression do you form of the child's father ? Whose attitude is more viable — the father's or the villagers' ?

Ans. The father was a sceptic as well as a rationalist. He was very different from the other villagers. He didn't believe any of their superstitions. The father's attitude is definitely more viable than that of the villagers. In order to lessen the effect of the poison and thus remove the mother's pain, he tried every powder, mixture, herb and hybrid.

Q.16. What did the speaker's mother say when she recovered from the sting of the scorpion ? What does her statement demonstrate ?

Ans. The speaker's mother had been writhing and groaning in pain for twenty hours. But when she recovered from the sting of the scorpion, the first thought that came to her mind was about her children. She said, "Thank God the scorpion picked on me and spared my children." This statement reflects the glory of the mother's heart. It shows that she was a supreme example of love and sacrifice. Unmindful of her own pain and suffering she always wished that no harm should come to her children.

Q.17. What do you learn about the character of the mother from the last two lines ?

Ans. The mother is a supreme example of love and sacrifice. She has been writhing and groaning in pain for twenty hours. When her pain subsides, the first thought that comes to her mind is about her children. She says, "Thank God the scorpion picked on me and spared my children."

Q.18. Comment on the reaction of the mother. How has the speaker described it ?

Ans. The mother had been bitten by a scorpion. Every kind of superstition and quackery was tried on her. But nothing could relieve her pain. She kept writhing and groaning for full twenty hours. And when the pain did subside, the first thought that came to her mind was about her children. She thanked God that the scorpion had picked on her and spared her children. Truly, a mother can take on herself any pain or suffering for the sake of her children.

Q.19. Comment on the following lines from the poem, 'Night of the Scorpion' :

*May the sins of your previous birth
be burned away tonight, they said.*

Ans. It is a common religious belief that our present sufferings are result of our sins in the previous birth. The simple hearted villagers also thought so. They believed that the mother's pain would purify her body as well as soul. So comforting the mother they said that her suffering would burn the sins of her previous birth. They also assured her that her present suffering would lessen the misfortunes of her next birth.

Q.20. Comment on the following lines from the poem, 'Night of the Scorpion' :

*He even poured a little paraffin
upon the bitten toe and put a match to it.*

Ans. Here 'he' refers to the poet's father. He was a sceptic as well as a rationalist. Like other villagers he didn't run after superstitions. In order to lessen the mother's pain he tried every herb and hybrid that he had with him. He even poured a little paraffin on the mother's bitten toe and put a match to it. He did so to burn the poison in the wound. Though the poet's father was not a doctor, he did give a layman's treatment to relieve the mother's pain. To lessen the effect of the scorpion's poison in the mother's body, he tried every good or bad thing that he could get hold of.

Q.21. Comment on the following lines from the poem, 'Night of the Scorpion' :

*Thank God the scorpion picked on me
and spared my children.*

Ans. These are the concluding lines of the poem. Here the speaker is the poet's mother. She suffered the pain of the scorpion's sting for full twenty hours. She had been writhing and groaning in pain. But when the pain subsided, the first thought that came to her mind was that of her children. She thanked God that the scorpion had picked on her and spared her children. Here we see the glory of a mother's heart. Unmindful of her own pain or suffering, she always wishes that no harm should come to her children.

TYPE—III**ESSAY-TYPE QUESTIONS**

Q.1. Give a detailed summary of the poem in your own words.

(Or) Trace the development of thought in the poem '*Night of the Scorpion*'.

(Or) Narrate in your own words the incident described in the poem '*Night of the Scorpion*'.

Ans. In this poem, the poet tells an incident that once took place in his village home. It had been raining for ten hours continuously. A scorpion had taken shelter under a sack of rice. The poet's mother went there perhaps to get some rice out of the sack. She was stung by the scorpion. Its poisonous tail flashed in the dark room for a moment. Then it ran out in the rain again, and disappeared.

When the villagers came to know of it, they came running like swarms of flies. They repeated the name of God a hundred times to paralyse the wicked scorpion. With candles and lanterns in their hands, they started looking for the scorpion. Their shadows fell on the sun-baked walls, and looked like giant scorpions. The villagers looked for the scorpion everywhere but it was not found. They clicked their tongues in despair.

The villagers said that with every movement that the scorpion made, its poison would move in the mother's blood. So they started making prayers to immobilize the scorpion. They also prayed that the mother's suffering might decrease her misfortunes in the next life, that her pain might diminish the amount of evil in this world, and that the scorpion's poison might purify the mother's body as well as soul. Praying thus, they sat around the mother on the floor and looked at her with kind and sympathetic eyes.

Now another attempt was made to trace out the scorpion. It had been raining ceaselessly. More villagers came there with more candles and lanterns. They looked for the scorpion everywhere. They found many other insects but not the scorpion. All this time Mother lay on the mat, twisting and groaning in pain.

The poet's father was a sceptic and a rationalist. He didn't believe in any of the superstitions of the villagers. He tried every good and bad thing to relieve the mother's pain. He tried every powder, mixture, herb and hybrid that he had with him. He even poured a little paraffin on the mother's bitten toe and put a match to it. The poet watched as the flame fed on the mother's toe. He also watched the holy man trying to tame the poison with an incantation. However, nothing could relieve the mother's pain. It was only after twenty hours that the pain subsided.

As soon as the mother felt relief from pain, the first thought that came to her mind was about her children. She thanked God that the scorpion had picked on her and spared her children.

ਊੰਤਰ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ—ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਕਹਿ ਇਕ ਘਟਨਾ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਵਾਰ ਉਸਦੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਘਰ ਵਿਚ ਘਟਿਤ ਹੋਈ ਸੀ। ਲਗਾਤਾਰ ਦਸ ਪੰਟਿਆਂ ਤੋਂ ਵਰਖਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਕ ਬਿੱਛੂ ਨੇ ਚੌਲਾਂ ਦੀ ਬੋਰੀ ਦੇ ਥੱਲੇ ਪਨਾਹ ਜ਼ਹਰੀਲੀ ਪੂੰਛ ਇਕ ਪਲ ਲਈ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਆਈ। ਫਿਰ ਉਹ ਦੁਬਾਰਾ ਬਾਹਰ ਵਰਖਾ ਵਿਚ ਭੱਜ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਲੁਪਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਜਦੋਂ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਪਤਾ ਚਲਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਮੱਖਿਆਂ ਦੇ ਝੂੰਡ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੌੜਦੇ ਹੋਏ ਉਥੇ ਆ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੁਸਟ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਗਤਿਹੀਣ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਸੌ ਵਾਰ ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ। ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਮੇਮਬੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਲਾਲਟੇਨਾਂ

ਉਹ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਗ ਪਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਪੁੱਪ ਨਾਲ ਪੱਕਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਦੀਵਾਰਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਪੈ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਬਿੱਛੂਆਂ ਵਰਗੇ ਲਗ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ ਬਿੱਛੂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰੰਤੁ ਉਹ ਮਿਲ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਨਿਰਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜੀਭਾਂ ਨਾਲ ਟਕ-ਟਕ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਕੀਤੀ।

ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਹਰ ਗਤੀ ਜੇੜੀ ਬਿੱਛੂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਜ਼ਹਿਰ ਵੀ ਮਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਵਿਚ ਗਤੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਗਤਿਹੀਣ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਾਂ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਉਸਦੇ ਅਗਲੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਘਟ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਕਿ ਉਸਦੀ ਪੀੜਾ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਬੁਰਾਈ ਦੇ ਭਾਰ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਬਿੱਛੂ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰ ਮਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰੀਰ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਧ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਫਰਸ਼ ਤੇ ਮਾਂ ਦੇ ਗਿਰਦ ਬੈਠ ਗਏ ਉਸਦੀ ਤਰਫ ਦਯਾ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਭਰਿਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਲੱਗੇ।

ਹੁਣ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਇਕ ਹੋਰ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਵਰਖਾ ਨਿਰੰਤਰ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੱਧ ਮੌਮਬੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਲਾਲਟੇਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਉਥੇ ਹੋਰ ਵੱਧ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਆ ਗਏ। ਉਹ ਹਰ ਜਗਹ ਬਿੱਛੂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਹੋਰ ਕੀਤੇ-ਮਕੋੜੇ ਮਿਲੇ ਪਰੰਤੂ ਬਿੱਛੂ ਨ ਮਿਲਿਆ। ਇਸ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਮਾਂ ਚਟਾਈ ਤੇ ਲੇਟੀ ਹੋਈ ਪੀੜ ਨਾਲ ਤੜਪ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਗਹ ਰਹੀ ਸੀ।

ਕਵਿ ਦਾ ਪਿਤਾ ਇਕ ਸੰਸਾਰਵਾਦੀ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਵਾਦੀ ਵਿਅਕਤਿ ਸੀ। ਉਹ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮਾਂ ਦੀ ਪੀੜ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਚੰਗੀ-ਬੁਰੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਹਰ ਪਾਉਡਰ, ਘੋਲ, ਜੜੀ-ਬੜੀ ਅਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ-ਦੇਸੀ ਦਵਾਈ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜੋ ਉਸ ਕੋਲ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮਾਂ ਦੇ ਡਸੇ ਹੋਏ ਪੰਜੇ ਦੇ ਉਪਰ ਬੋੜਾ ਜਿਹਾ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤੇਲ ਵੀ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਚਿਸ ਦੀ ਤੀਲੀ ਵੀ ਦਿਖਾ ਦਿਤੀ। ਕਵਿ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਜਵਾਲਾ ਮਾਂ ਦੇ ਪੰਜੇ ਤੇ ਤ੍ਰੂਪ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਕ ਪੁਜਾਰੀ ਨੂੰ ਮੰਤਰ ਦੁਆਰਾ ਵਿਸ਼ ਨੂੰ ਵੱਸ਼ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦੇਖਿਆ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਮਾਂ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹਾ ਨੂੰ ਘੱਟ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀ। ਕੇਵਲ ਵੀਹ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਰੀ ਪੀੜ੍ਹਾ ਘੱਟ ਹੋ ਸਕੀ।

ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਪੀੜ੍ਹਾ ਤੋਂ ਅਰਾਮ ਮਿਲਿਆ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਵਿਚਾਰ ਜੋ ਉਸਦੇ ਮੰਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਉਹ ਉਸਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬਿੱਛੂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਡਸਣ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬੱਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਤਜ਼ਰ ਕਾ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਕਾਦ—ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਮੌਂ ਕਿ ਏਕ ਘਟਨਾ ਕਾ ਵਰਣਨ ਕਰਤਾ ਹੈ ਜੋ ਏਕ ਬਾਰ ਤਸਕੇ ਗਾਂਵ ਵਾਲੇ ਘਰ ਮੌਂ ਥਾਂਤ ਹੁੰਦੀ ਥੀ। ਲਗਾਤਾਰ ਦਸ ਘਣੇ ਸੇ ਵਰ਷ਾ ਹੋ ਰਹੀ ਥੀ। ਏਕ ਬਿਚ੍ਛੂ ਨੇ ਚਾਵਲਾਂ ਕੀ ਬੋਰੀ ਕੇ ਨੀਚੇ ਆਸ਼੍ਰਯ ਲਿਆ ਹੁਆ ਥਾ। ਕਵਿ ਕੀ ਮਾਂ ਥਾਂਧ ਬਾਦ ਬੋਰੀ ਮੌਂ ਸੇ ਕੁਛ ਚਾਵਲ ਨਿਕਾਲਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਵਹਾਂ ਗਈ। ਤਾਂ ਬਿਚ੍ਛੂ ਨੇ ਕਾਟ ਲਿਆ। ਇਸਕੀ ਵਿਥੈਲੀ ਪ੍ਰਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਂਤੀ ਏਕ ਕਣ ਕੇ ਲਿਏ ਅੰਧੇ ਕਮਰੇ ਮੌਂ ਨਜ਼ਰ ਆਈ। ਫਿਰ ਯਹ ਦੋਬਾਰਾ ਬਾਹਰ ਵਰ਷ਾ ਮੌਂ ਥਾਂਧ ਗਿਆ, ਔਰ ਓੜਾਲ ਹੋ ਗਿਆ।

ਜਵ ਗਾਂਵ ਵਾਲਾਂ ਕੋ ਇਸ ਘਟਨਾ ਕਾ ਪਤਾ ਚਲਾ ਤੋਂ ਕੇ ਮਕਿਖਾਂ ਕੀ ਝੂਣਡਾਂ ਕੀ ਭਾਂਤਿ ਦੈਡੇ ਹੁਏ ਵਹਾਂ ਆ ਗਏ। ਤਨਾਂਨੇ ਦੁਢ਼ ਬਿਚ੍ਛੂ ਕੋ ਗਤਿਹੀਨ ਬਨਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਏਕ ਸੌ ਬਾਰ ਈਸ਼ਵਰ ਕਾ ਨਾਮ ਲਿਆ। ਅਪਨੇ ਹਾਥਾਂ ਮੌਂ ਮੋਮਬੱਤਿਆਂ ਔਰ ਲਾਲਟੇਨਾਂ ਲਿਏ ਹੁਏ ਕੇ ਬਿਚ੍ਛੂ ਕੋ ਢੂਢਨੇ ਲਗ ਗਏ। ਤਨਾਂਕੀ ਪਰਛਾਇਆਂ ਧੂਪ ਸੇ ਪਕੀ ਦੀਵਾਰਾਂ ਕੇ ਊਪਰ ਪਡ੍ਹ ਰਹੀ ਥੀਂ ਔਰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਬਿਚ੍ਛੂਆਂ ਕੇ ਜੈਸੀ ਲਗ ਰਹੀਆਂ ਥੀਂ। ਗਾਂਵ-ਵਾਸਿਆਂ ਨੇ ਸਭੀ ਜਗਹ ਬਿਚ੍ਛੂ ਕੀ ਤਲਾਸ਼ ਕੀ ਕਿਨ੍ਤੁ ਯਹ ਨ ਮਿਲ ਸਕਾ। ਨਿਰਾਸ ਹੋਕਰ ਤਨਾਂਨੇ ਅਪਨੀ ਜੀਭਾਂ ਸੇ ਟਕ-ਕ ਕੀ ਆਵਾਜ਼ ਕੀਤੀ।

ਗਾਂਵ ਵਾਲੇ ਕਹਨੇ ਲਗੇ ਕਿ ਪ੍ਰਤ੍ਯੇਕ ਗਤੀ ਜੋ ਬਿਚ੍ਛੂ ਕਰ ਰਹਾ ਥਾ, ਤਸਕੇ ਸਾਥ ਤਸਕਾ ਵਿ਷ ਭੀ ਮਾਂ ਕੇ ਰਕਤ ਮੌਂ ਗਤਿ ਕਰ ਰਹਾ ਥਾ। ਸ਼ਿਲਾਂ ਕੇ ਬਿਚ੍ਛੂ ਕੋ ਗਤਿਹੀਨ ਬਨਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਪ੍ਰਾਂਤੀਆਂ ਕਰਨੇ ਲਗੇ। ਤਨਾਂਨੇ ਯਹ ਪ੍ਰਾਂਤੀਆਂ ਭੀ ਕੀ ਕਿ ਮਾਂ ਕਾ ਕ਷ਟ ਤਸਕੇ ਅਗਲੇ ਜੰਵਾਂ ਕੇ ਕ਷ਟਾਂ ਕੋ ਕਮ ਕਰ ਦੇ, ਕਿ ਤਸਕੀ ਪੀੜ੍ਹਾ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਮੌਂ ਬੁਰਾਈ ਕੇ ਭਾਰ ਕੋ ਕਮ ਕਰ ਦੇ, ਤਥਾ ਯਹ ਕਿ ਬਿਚ੍ਛੂ ਕਾ ਵਿ਷ ਮਾਂ ਕੇ ਸ਼ਰੀਰ ਤਥਾ ਆਤਮਾ ਦੋਨਾਂ ਕੋ ਸ਼ੁਦਧ ਕਰ ਦੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਾਂਤੀਆਂ ਕਰਤੇ ਹੁਏ ਕੇ ਫਰਣ ਪਰ ਮਾਂ ਕੇ ਗਿਰਦ ਬੈਠ ਗਏ ਤਥਾ ਤਸਕੀ ਤਰਫ ਦੇਖ ਏਕ ਸਹਾਨੁਪੂਰਿ ਭਰੀ ਆਂਖਾਂ ਦੇ ਦੇਖਨੇ ਲਗੇ।

ਅਥ ਬਿਚ੍ਛੂ ਕੋ ਢੂਢਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਏਕ ਅਨ੍ਯ ਯਲ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। ਵਰ਷ਾ ਨਿਰਨਤਰ ਹੋਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਥੀ। ਔਰ ਅਧਿਕ ਮੋਮਬੱਤਿਆਂ ਔਰ ਲਾਲਟੇਨਾਂ ਲਿਏ ਹੁਏ ਵਹਾਂ ਔਰ ਅਧਿਕ ਗਾਂਵ ਵਾਲੇ ਆ ਗਏ। ਕੇ ਸਭੀ ਜਗਹ ਬਿਚ੍ਛੂ ਕੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਨੇ ਲਗੇ। ਤਨਾਂਨੇ ਅਨੇਕ ਅਨ੍ਯ ਕੀਡੇ-ਮਕੋਡੇ ਮਿਲੇ ਕਿਨ੍ਤੁ ਬਿਚ੍ਛੂ ਕਹੀਂ ਨ ਮਿਲਾ। ਇਸ ਪੂਰੇ ਸਮਾਂ ਦੀ ਦੌਰਾਨ ਮਾਂ ਚਟਾਈ ਪਰ ਲੇਟੀ ਹੁੰਦੀ ਪੀੜ੍ਹਾ ਦੇ ਤਡ੍ਹਪ ਰਹੀ ਥੀ ਔਰ ਕਾਹਾਂ ਰਹੀਆਂ ਥੀਂ।

ਕਵਿ ਕਾ ਪਿਤਾ ਏਕ ਸੰਸਾਰਵਾਦੀ ਔਰ ਬੁਦ਼ਿਵਾਦੀ ਵਿਅਕਤਿ ਥਾ। ਵਹ ਗਾਂਵ ਵਾਲਾਂ ਦੇ ਕਿਸੀ ਅਨ੍ਧਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੋ ਨਹੀਂ ਮਾਨਤਾ ਥਾ। ਵਸੇ ਮਾਂ ਕੀ ਪੀੜ੍ਹਾ ਕੋ ਕਮ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਪ੍ਰਤ੍ਯੇਕ ਅਚੜੀ-ਬੁਰੀ ਚੀਜ਼ ਕਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਿਯਾ। ਤਸਨੇ ਪ੍ਰਤ੍ਯੇਕ ਪਾਉਡਰ, ਘੋਲ, ਜੜੀ-ਬੜੀ ਔਰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ-ਦੇਸੀ ਦਵਾਈ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਿਯਾ ਜੋ ਤਸਕੇ ਪਾਸ ਥੀ। ਤਸਨੇ ਮਾਂ ਕੇ ਡਸੇ ਹੁਏ ਪੰਜੇ ਕੇ ਊਪਰ ਥੋੜ੍ਹਾ-ਸਾ ਮਿਟ੍ਟੀ ਕਾ ਤੌਲ ਭੀ ਢਾਲਾ ਔਰ ਤਸੇ ਦਿਯਾਸਲਾਈ ਦਿਖਾ ਦੀ। ਕਵਿ ਦੇਖ ਰਹਾ ਥਾ ਜਬ ਜਵਾਲਾ ਮਾਂ ਕੇ ਪੰਜੇ ਕੇ ਊਪਰ ਤ੃ਪ ਹੋ ਰਹੀ ਥੀ। ਤਸਨੇ ਏਕ ਪੁਜਾਰੀ ਕੀ ਮਨਤ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹਾ ਦੇ ਕਾਨ ਕਰਨੇ ਕਾ ਯਲ ਕਰਤੇ ਹੁਏ ਦੇਖਾ। ਕਿਨ੍ਤੁ ਕੋਈ ਭੀ ਚੀਜ਼ ਮਾਂ ਕੀ ਪੀੜ੍ਹਾ ਕੋ ਕਮ ਨ ਕਰ ਸਕੀ। ਕੇਵਲ ਬੀਸ ਘਣੇ ਦੇ ਬਾਦ ਹੀ ਪੀੜ੍ਹਾ ਸ਼ਾਨਤ ਹੋ ਸਕੀ।

ज्योंही मां को पीड़ा से आराम मिला, सबसे पहला विचार जो उसके मन में आया वह उसके बच्चों के बारे में था। उसने ईश्वर का धन्यवाद किया कि बिछू ने डसने के लिए उसे चुन लिया था और उसके बच्चों को बख्ता दिया था।

Q.2. Compare and contrast the attitudes of the father, the mother, the narrator and the peasants to the episode of scorpion bite.

Ans. The narrator gives an objective description of all the different people related to the incident. He remains a passive onlooker throughout. Even when the flame is feeding on his mother's toe, he shows no emotion. He simply watches the terrible scene.

The peasants think that with every movement the scorpion made, the poison in the mother's blood would also move. It would give her more pain and could also prove dangerous for her. So they try to find the scorpion, but they fail in it. Now they start making prayers to God.

The peasants think that their prayers can help to relieve the mother's pain. They believe that with every movement the scorpion makes, the poison in the mother's blood will also move. So they pray that the scorpion should sit still. They repeat the name of God a hundred times. They believe that by doing so, the scorpion would be immobilized. They also believe that the mother's pain will burn her sins in the previous life and decrease her misfortunes in the next life. All this shows that the peasants are simple-hearted superstitious people.

The poet's father is very different from the peasants. He is not superstitious. He is a sceptic and a rationalist. In order to lessen the effect of the poison, he tries every remedy he has with him. He tries every powder, mixture, herb and hybrid. He even pours a little paraffin on the bitten toe and puts a match to it. He does so to burn the poison in the wound. Though he is not a doctor, he does give a layman's treatment to relieve the mother's pain. We can call him a quack.

The mother's attitude to the whole incident is that of helplessness. She keeps writhing and groaning in pain for twenty hours. When she recovers from the sting of the scorpion, the first thought that comes to her mind is about her children. She says, "Thank God the scorpion picked on me and spared my children." This statement reflects the glory of the mother's heart. It shows her as an idol of supreme love and sacrifice. Unmindful of her own pain and suffering, she always wishes that no harm should come to her children.

The narrator is the poet himself. He records for us the attitude of others in the form of a lovely poem.

ਉੱਤਰ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ—ਵਰਣਨਕਰਤਾ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਨਿਰਪੱਖ ਭਾਵ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪੂਰਾ ਸਮਾਂ ਇਕ ਮੂਕ ਦਰਸਕ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਜਵਾਲਾ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਦੀ ਉਗਲੀ ਨੂੰ ਚੱਟ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਭਾਵਨਾ ਵਿਅਕਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਭਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਦੇਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸਾਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਿੱਛੂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਰ ਗਤਿ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰ ਵੀ ਗਤੀ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੱਧ ਪੀੜ੍ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਹ ਉਸ ਲਈ ਖਤਰਨਾਕ ਵੀ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਉਹ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਕਿਸਾਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਮਾਂ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹਾ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਬਿੱਛੂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਰ ਗਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰ ਵੀ ਗਤੀ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਿੱਛੂ ਇਕ ਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਨਿਸਚਲ ਬੈਠਾ ਰਹੇ। ਉਹ ਇਕ ਮੌਵਾਰ ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬਿੱਛੂ ਗਤੀਹੀਣ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਂ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹਾ ਉਸਦੇ ਪੂਰਵ-ਜਨਮ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਜਲਾ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਅਗਲੇ ਜਨਮ ਦੇ ਦੁਰਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ। ਇਹਨਾਂ ਸਬ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਸਿੱਧੇ-ਸਾਦੇ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਲੋਕ ਹਨ।

ਕਵਿ ਦਾ ਪਿਤਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਥਾਕੀ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਉਹ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਸੰਸਾਰਾਦੀ ਅਤੇ ਬੁਧੀਵਾਨ ਹੈ। ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਉਹ ਹਰ ਉਪਚਾਰ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹਰ ਪਾਉਡਰ, ਪੋਲ, ਜੜੀ-ਬੁਟੀ ਅਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਦਵਾਈ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਉਸਦੇ ਪੈਰ ਦੀ ਡੰਗ-ਲੱਗੀ ਉਗੰਲ ਤੇ ਥੋੜਾ-ਜਿਹਾ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤੌਲ ਵੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੋਈ ਇਕ ਮਾਚਿਸ ਦੀ ਤੀਲੀ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਜਖਮ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਜਲਾਉਣ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਉਹ ਡਾਕਟਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਮਾਂ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹਾ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਇਕ ਆਮ ਆਦਮੀ ਵਾਲਾ ਇਲਾਜ ਜਰੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਹਨੂੰ ਨੀਮ-ਹਕੀਮ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਪੂਰੀ ਘਟਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਮਾਂ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਬੇਬਸੀ ਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੀਹ ਘੰਟੇ ਤਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਤੜਪਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰਾਹੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਿੱਛੂ ਦੇ ਡੰਗ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਵਿਚਾਰ ਜੋ ਉਸਦੇ ਮੰਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਥਾਰੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ ਜੋ ਬਿੱਛੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਡਸ ਲਿਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਘੁਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਕਥਨ ਨਾਲ ਮਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਤਿਆਗ ਦੀ ਇਕ ਪਰਮ ਮੂਰਤੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਤਕਲੀਫ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਸਦਾ ਇਹੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਵਰਣਨਕਰਤਾ ਖੁਦ ਕਵਿ ਹੈ। ਉਹ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਰਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਤਜਰ ਕਾ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਵਾਦ—ਵਰਣਨਕਰਤਾ ਘਟਨਾ ਦੇ ਸਮਾਂ ਵਿਚ ਸਭੀ ਲੋਗਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਵਰਣਨ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਵਹ ਪੂਰਾ ਸਮਾਂ ਏਕ ਮੂਕ ਦਰਸ਼ਕ ਬਨਾ ਰਹਤਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਜ਼ਵਾਲਾ ਤਸਕੀ ਮਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਦੀ ਅੰਗੂਲੀ ਕੋ ਚਾਟ ਰਹੀ ਹੋਤੀ ਹੈ, ਤਥਾ ਵਹ ਕੋਈ ਭਾਵਨਾ ਬਕਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਹ ਬੰਧਕਰ ਦੂਸ਼ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਦੇਖਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸਾਨ ਸਮਝਾਤੇ ਹਨ ਕਿ ਬਿਚ੍ਛੂ ਦੀਆਂ ਪੀਡਾਂ ਦੀ ਗੈਂਡੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਗਤਿ ਦੇ ਸਾਥ ਮਾਂ ਦੇ ਰਕਤ ਵਿਚ ਵਿ਷ ਭੀ ਗਤਿ ਕਰੇਗਾ। ਇਸਦੇ ਉਸੇ ਔਰ ਅਧਿਕ ਪੀਡਾਂ ਹੋਣੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਯਹ ਉਸਦੇ ਲਿਏ ਖਤਰਨਾਕ ਭੀ ਸਾਬਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਥਾ। ਇਸਲਿਏ ਵੇਖ ਬਿਚ੍ਛੂ ਦੀ ਗੈਂਡੀ ਕੋ ਬਿਚ੍ਛੂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਨ੍ਤੁ ਅਸਫਲ ਰਹਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੇਖ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਏਂ ਕਰਨੇ ਲਗਦੇ ਹਨ।

ਕਿਸਾਨ ਸਮਝਾਤੇ ਹਨ ਕਿ ਤਨਕੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਏਂ ਮਾਂ ਦੀ ਪੀਡਾ ਦੀ ਕਮ ਕਰਨੇ ਵਿਚ ਸਹਾਯਤਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹਨ। ਤਨਕਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਬਿਚ੍ਛੂ ਦੀਆਂ ਪੀਡਾਂ ਦੀ ਗੈਂਡੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਗਤਿ ਦੇ ਸਾਥ ਮਾਂ ਦੇ ਰਕਤ ਵਿਚ ਵਿ਷ ਭੀ ਗਤਿ ਕਰੇਗਾ। ਇਸਲਿਏ ਵੇਖ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਿਚ੍ਛੂ ਏਕ ਹੀ ਜਾਗ ਪਰ ਨਿਚਲ ਬੈਠਾ ਰਹੇ। ਵੇਖ ਏਕ ਸੌ ਬਾਰ ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਨਾਮ ਲੇਂਦੇ ਹਨ। ਤਨਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਐਸਾ ਕਰਨੇ ਦੇ ਬਿਚ੍ਛੂ ਗਤਿਹੀਨ ਹੋ ਜਾਣਗਾ। ਤਨਕਾ ਯਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਭੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਂ ਦੀ ਪੀਡਾ ਤਸਕੇ ਪੂਰਬ-ਜਨਮ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਜਲਾ ਦੇਗੀ ਅਤੇ ਤਸਕੇ ਅਗਲੇ ਜਨਮ ਦੇ ਦੁਰਾਂਧਾਰਾਂ ਦੀ ਕਮ ਕਰ ਦੇਗੀ। ਇਨ ਸਾਬ ਬਾਤਾਂ ਦੇ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਸੀਧੇ-ਸਾਦੇ ਅਨੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਲੋਗ ਹਨ।

ਕਵਿ ਦਾ ਪਿਤਾ ਗਾਂਵ ਦੇ ਅਨ੍ਯ ਲੋਗਾਂ ਦੇ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਵਹ ਅਨੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵਹ ਸੰਸਾਰਾਦੀ ਅਤੇ ਬੁਦਿਵਾਦੀ ਹੈ। ਵਿ਷ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਕਮ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਵਹ ਪ੍ਰਤੀਕ ਉਪਚਾਰ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਜੋ ਤਸਕੇ ਪਾਸ ਹੈ। ਵਹ ਪ੍ਰਤੀਕ ਪਾਉਡਰ, ਘੋਲ, ਜੜੀ-ਬੂਟੀ ਅਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਦਵਾਈ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਵਹ ਤਸਕੇ ਪੈਰ ਦੀ ਡੰਗ-ਲੱਗੀ ਅੰਗੂਲੀ ਪਰ ਥੋੜਾ-ਸਾ ਮਿਟੀ ਦਾ ਤੌਲ ਮੈਨੂੰ ਢਾਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਜਲਤੀ ਹੁੰਦੀ ਏਕ ਦਿਧਾਸਲਾਈ ਦਿਖਾ ਦੇਤਾ ਹੈ। ਵਹ ਥਾਵ ਵਿਚ ਵਿ਷ ਦੀ ਜਲਾਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਐਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਧੰਧਪਿ ਵਹ ਕੋਈ ਡਾਕਟਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰਨੂੰ ਵਹ ਮਾਂ ਦੀ ਪੀਡਾ ਦੀ ਕਮ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਏਕ ਸਾਮਾਨ੍ਯ ਵਾਕਿਤ ਵਾਲਾ ਇਲਾਜ ਅਵਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਮ ਉਸੇ ਨੀਮ-ਹਕੀਮ ਕਹ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪੂਰੀ ਘਟਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਮਾਂ ਦੀ ਦੂਧਿਕੋਣ ਬੇਬਸੀ ਦਾ ਹੈ। ਵਹ ਬੀਸ ਘਣਟੇ ਤਕ ਪੀਡਾ ਵਿਚ ਤਡ੍ਹਪਤੀ ਰਹਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰਾਹੰਦੀ ਰਹਦੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਵਹ ਬਿਚ੍ਛੂ ਦੀ ਡੰਗ ਦੀ ਪੀਡਾ ਦੇ ਮੁਕਤ ਹੋਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਬਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਵਹ ਤਸਕੇ ਬਚੋਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਹੋਣਾ ਹੈ, “ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਧਨ੍ਯਵਾਦ ਹੈ ਜੋ ਬਿਚ੍ਛੂ ਨੇ ਮੁੜੇ ਡਸ ਲਿਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਬਚੋਂ ਦੀ ਬਾਛਾ ਦਿਥਾ।” ਇਸ ਕਥਨ ਦੇ ਮਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਟ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਹ ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਤਥਾਗ ਦੀ ਏਕ ਪਰਮ ਮੂਰਤੀ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਅਪਣੀ ਪੀਡਾ ਅਤੇ ਤਕਲੀਫ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵਹ ਸਦਾ ਯਹੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤਸਕੇ ਬਚੋਂ ਦੀ ਕੋਈ ਹਾਨਿ ਨ ਪਹੁੰਚੇ।

ਵਰਣਨਕਰਤਾ ਦੀ ਸਾਡੀ ਕਵਿ ਹੈ। ਵਹ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਹਮਾਰੇ ਲਿਏ ਏਕ ਸੁਨਦਰ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਰਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

Q.3. Examine the theme and tone of the poem.

(Or) How is the poem a true expression of Indian sensibility?

(Or) What are the different images and sounds evoked by the poet to establish the response of the peasants to the poet's mother getting stung by a scorpion?

Ans. Taken superficially, this poem tells a simple story of a rainy night. The poet's mother is stung by a scorpion. When the villagers come to know of it, they come running to her.

They try to find the scorpion and also pray for the mother. The poet's father treats the bitten toe in his own way. The pain subsides after twenty hours. The mother thanks God that the scorpion has spared her children.

But the poem is not simply this much. Through a very simple incident, the poet has mirrored the whole tone and sensibility of the Indian society. Though set in a small village, it covers all shades of Indian thought and philosophy. We have superstitious but sympathetic villagers, the sceptical and rational father, the self-sacrificing Indian mother, a holy man trying to tame poison with an incantation, and the popular belief that this world is unreal and that our sufferings purify our soul. In fact, this poem is a true expression of the Indian sensibility.

When the villagers come to know that the poet's mother has been stung by a scorpion, they come running like swarms of bees. Though they are superstitious people their hearts are full of true sympathy. Their supersitious and religious beliefs are typically Indian, and their sympathetic hearts are also typically Indian.

The poet projects the response of the peasants to the mother's getting stung. In order to do this, the poet evokes different images and sounds. The peasants come with their candles and lanterns. This causes 'giant scorpion shadows on the sun-baked walls'. The peasants look for the scorpion and want to kill it. They think that with every movement of the scorpion, its poison will move in the mother's body, and thus add to her agony. Therefore, they went to seek it and kill it. But having failed to find it, they 'click their tongues' in despair. It is by evoking such images and sounds that the poet tries to establish the response of the peasants to the mother's getting stung by a scorpion. It is to be noted that these images relate to the physical world and the metaphysical world, to the forces of good and evil, to bodily pain and the vision of a future life :

*'May your suffering decrease
the misfortunes of your next birth, they said.'*

The holy man trying to tame the poison with an incantation presents a picture of the Indian priest. The poet's father represents the sceptic and rational outlook of the educated classes. And lastly, we have the supreme example of Indian motherhood — an idol of love and sacrifice. After having suffered the pain of poison for twenty hours, the mother says, "Thank God the scorpion picked on me and spared my children."

ਊੰਤਰ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ—ਜੇਕਰ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਬਾਹਰੀ ਰੂਪ ਤੋਂ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਇਕ ਬਰਸਾਤ ਦੀ ਰਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਕ ਸਧਾਰਣ ਜਿਹੀ ਕਹਾਣੀ ਦਸਦੀ ਹੈ। ਕਵਿ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਬਿੱਛੂ ਡਸ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸਦਾ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਭੱਜਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਕੋਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਂ ਦੇ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਵਿ ਦਾ ਪਿਤਾ ਡਸੇ ਹੋਏ ਪੰਜੇ ਦਾ ਇਲਾਜ ਆਪਣੇ ਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੀੜ੍ਹੀ ਵੀਂ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਾਂ ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਪੰਨਵਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਿੱਛੂ ਨੇ ਉਸਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਪਰ ਕਵਿਤਾ ਕੇਵਲ ਇਨ੍ਹੀਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਕ ਬਹੁਤ ਸਧਾਰਣ ਘਟਨਾ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਕਵਿ ਨੇ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸੁਰ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਚਿੱਤਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਠਾਤ੍ਰੀ ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪਹਿਲੁਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਪਰੰਤੂ ਹਮਦਰਦੀ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀ ਹਨ, ਸੰਸਾਰਾਦੀ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਵਾਦੀ ਪਿਤਾ ਹੈ, ਆਤਮ-ਬਲਿਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਭਾਰਤੀ ਮਾਂ ਹੈ, ਇਕ ਪੁਜਾਰੀ ਹੈ ਜੋ ਮੰਤਰ ਦੇ ਦੁਆਰ ਜਹਿਰ ਨੂੰ ਵਸ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਧਾਰਨ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹਿੰਦੂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਕਾਲਪਨਿਕ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਕਸ਼ਟ ਸਾਡੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸੁੱਧ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਸੱਚਾ ਦਰਪਾਨ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਪਿੰਡਵਾਸਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਵਿ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਬਿੱਛੂ ਨੇ ਡਸ ਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਮੱਖਿਆਂ ਦੇ ਝੁੱਡ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਜਦੇ ਹੋਏ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਚਾਹੇ ਉਹ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਲੋਕ ਹਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਸੱਚੀ ਹਮਦਰਦੀ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਪਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤੀ ਰੰਗ ਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਮਦਰਦੀ ਭਰੇ ਦਿਲ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਨ।

ਕਵਿ ਮਾਂ ਦੇ ਬਿੱਛੂ ਦੁਆਰਾ ਕੱਟੇ ਜਾਣ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਵਿ ਵਿਭਿੰਨ ਰਿਹਾਂ ਅਤੇ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੀਆਂ ਮੌਬਤਿਆਂ ਅਤੇ ਲਾਲਟੇਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਪੱਕੀ ਹੋਈ ਮਿੱਟੀ ਦੀਆਂ ਦੀਵਾਗਾਂ ਤੇ ਬਿੱਛੂ ਦੀ ਆਕ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲਿਆਂ ਪਰਛਾਇਆਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਸਾਨ ਬਿੱਛੂ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿਚ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਬਿੱਛੂ ਦੀ ਹਰ ਗਤਿ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਵਿਸ਼ ਵੀ ਮਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰੀਰ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਵਧੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਹ ਮਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਲੱਭਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਰ ਸੁਟਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਉਸਨੂੰ ਲੱਭਣ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਕਾਰਣ ਉਹ ਨਿਰਾਸਾ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਜੀਭਾਂ ਨਾਲ ਟਕ-ਟਕ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਕੱਡਣ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਾਂ ਅਤੇ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕਵਿ ਮਾਂ ਦੇ ਬਿੱਛੂ ਦੁਆਰਾ ਕੱਟੇ ਜਾਣ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਗੌਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਿਬੰਬੀਂ ਅਤੇ ਪਰਾਭੌਤਿਕ ਸੰਸਾਰ, ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਬੁਰਾਈਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤਿਆਂ ਨੂੰ, ਸ਼ਰੀਰਕ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਅਤੇ ਭਵਿਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਲਪਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੇ ਹਨ—

“ਈਸ਼ਵਰ ਤੁਹਾਡੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਕਰ ਦੇਵੇ ਘੱਟ

ਅਗਲੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਵਿਪਦਾਵਾਂ, ਕਿਹਾ ਉਹਨਾਂ ਨੇ।”

ਇਕ ਮੰਤਰ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਵਿਸ਼ ਨੂੰ ਵਸ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਪੁਜਾਰੀ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਭਾਰਤੀ ਪੁਰੋਹਿਤ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਪ੍ਰਸੱਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਵਿ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸਿਖਿਅਤ ਵਰਗ ਦੇ ਸੰਸਾਰਾਦੀ ਅਤੇ ਬੁਧੀਵਾਦੀ ਦ੍ਰਸ਼ਟਿਕੌਣ ਨੂੰ ਚਿੱਤਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਅੱਤੇ ਵਿਚ ਉਥੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਭਾਰਤੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਇਕ ਪਰਮ ਉਦਾਰਨ ਹੈ— ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਬਲਿਦਾਨ ਦੀ ਮੂਰਤੀ। ਵੀਹ ਘੰਟੇ ਵਿਸ਼ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ— “ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ ਕਿ ਬਿੱਛੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਭੁਣ ਲਿਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ।”

ਤਜ਼ਰਕ ਕਾ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਕਾਦ— ਯਦਿ ਬਾਹਰੀ ਰੂਪ ਸੇ ਲਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਯਹ ਕਵਿਤਾ ਏਕ ਬਰਸਾਤ ਕੀ ਰਾਤ ਕੇ ਸਮੱਬਨਥ ਮੋਂ ਏਕ ਸਾਧਾਰਣ ਸੀ ਕਹਾਨੀ ਬਤਾਤੀ ਹੈ। ਕਵਿ ਕੀ ਮਾਂ ਕੋ ਏਕ ਬਿੱਛੂ ਡਸ ਲੇਤਾ ਹੈ। ਜਬ ਗਾਂਵ ਵਾਲੋਂ ਕੋ ਇਸਕਾ ਪਤਾ ਚਲਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵੇ ਭਾਗਤੇ ਹੁਏ ਤਸਕੇ ਪਾਸ ਆ ਜਾਤੇ ਹਨ। ਵੇ ਬਿੱਛੂ ਕੋ ਢੂਂਢਨੇ ਕਾ ਯਲ ਕਰਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਂ ਕੇ ਲਿਏ ਪ੍ਰਾਂਥਨਾ ਭੀ ਕਰਤੇ ਹਨ। ਕਵਿ ਕਾ ਪਿਤਾ ਡਸੇ ਹੁਏ ਪੰਜੇ ਕਾ ਇਲਾਜ ਅਪਨੇ ਹੀ ਢੰਗ ਸੇ ਕਰਨੇ ਕਾ ਯਲ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਪੀਡਾ ਬੀਸ ਘਣੇ ਕੇ ਬਾਦ ਕਮ ਹੋ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਮਾਂ ਈਸ਼ਵਰ ਕਾ ਧਨੀਕਾਦ ਕਰਤੀ ਹੈ ਕਿ ਬਿੱਛੂ ਨੇ ਤਸਕੇ ਬਚ੍ਚਿਆਂ ਕੋ ਬਖ਼ਾ ਦਿਯਾ ਹੈ।

ਕਿਨ੍ਹੂ ਕਵਿਤਾ ਕੇਵਲ ਇਤਨੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਏਕ ਬਹੁਤ ਸਾਧਾਰਣ ਘਟਨਾ ਕੇ ਮਾਧਿਮ ਸੇ ਕਵਿ ਨੇ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤੀਯ ਸਮਾਜ ਕੇ ਸੁਰ ਔਰ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਕੋ ਚਿੱਤਰਿਤ ਕਰ ਦਿਯਾ ਹੈ। ਯਦ੍ਯਪਿ ਕਵਿਤਾ ਕੀ ਪ੍ਰਾਂਥਨਾ ਏਕ ਛੋਟੇ ਸੇ ਗਾਂਵ ਮੋਂ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਯਹ ਭਾਰਤੀਯ ਵਿਚਾਰ ਔਰ ਦਰਸਨ ਦੇ ਸਭੀ ਪਹਲੁਆਂ ਕੋ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬਿਤ ਕਰਤੀ ਹੈ। ਵਹਾਂ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਕਿਨ੍ਹੂ ਸਹਾਨੁਭੂਤਿਪੂਰ੍ਣ ਗਾਂਵ-ਵਾਸੀ ਹਨ, ਸੰਸ਼ਯਵਾਦੀ ਔਰ ਬੁਦ਼ਵਾਦੀ ਪਿਤਾ ਹਨ, ਆਤਮ-ਬਲਿਦਾਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਭਾਰਤੀਯ ਮਾਂ ਹਨ, ਏਕ ਪੁਜਾਰੀ ਹਨ ਜੋ ਮਨ੍ਤ ਕੇ ਢਾਰਾ ਵਿ਷ ਕੋ ਵਸ਼ ਮੋਂ ਕਰਨੇ ਕਾ ਯਲ ਕਰਤਾ ਹੈ, ਤਥਾ ਸਾਧਾਰਣ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹਿੰਦੂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਿ ਯਹ ਸੰਸਾਰ ਕਾਲਪਨਿਕ ਹੈ ਔਰ ਹਮਾਰੇ ਕ਷ਟ ਹਮਾਰੀ ਆਤਮਾ ਕੋ ਸ਼ੁਦ਼ ਬਨਾ ਦੇਤੇ ਹਨ। ਵਾਸਤਵ ਮੋਂ ਯਹ ਕਵਿਤਾ ਭਾਰਤੀਯ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਕਾ ਸੰਚਾ ਦਰੰਗ ਹੈ।

ਜਵ ਗਾਂਵ-ਵਾਸਿਆਂ ਕੋ ਪਤਾ ਚਲਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਵਿ ਕੀ ਮਾਂ ਕੋ ਬਿੱਛੂ ਨੇ ਡਸ ਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਵੇ ਮਕਿਖਿਆਂ ਕੇ ਝੁਣਡਿਆਂ ਕੀ ਭਾਨਿ ਭਾਗਤੇ ਹੁਏ ਆ ਜਾਤੇ ਹਨ। ਯਦ੍ਯਪਿ ਵੇ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਲੋਗ ਹਨ ਤਾਂ ਤਨਕੇ ਦਿਲ ਸੰਚੀ ਹਮਦਰਦੀ ਸੇ ਭਰੇ ਹੁਏ ਹਨ। ਤਨਕੇ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸ ਔਰ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤੀਯ ਰੰਗ ਕੇ ਹਨ, ਔਰ ਤਨਕੇ ਸਹਾਨੁਭੂਤਿ ਭਰੇ ਦਿਲ ਭੀ ਭਾਰਤੀਯ ਕਿਸ੍ਮ ਕੇ ਹਨ।

ਕਵਿ ਮਾਂ ਕੇ ਬਿੱਛੂ ਢਾਰਾ ਕਾਟੇ ਜਾਨੇ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਕੀ ਪ੍ਰਤਿਕਿਰਿਆ ਕੋ ਦਿਖਾਤਾ ਹੈ। ਐਸਾ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਕਵਿ ਵਿਭਿੰਨ ਬਿੰਬੋਂ ਤੇ ਧਵਨਿਆਂ ਕੀ ਆਹਵਾਨ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਲੋਗ ਅਪਨੀ ਮੋਮਬਤਿਆਂ ਤੇ ਲਾਲਟੇਨਾਂ ਲੇਕਰ ਆਤੇ ਹਨ। ਇਸਦੇ ‘ਪਕੀ ਹੁੰਡੀ ਮਿਟੀ’ ਕੀ ਰੀਵਾਰੋਂ ਪਰ ਬਿੱਛੂ ਕੀ ਆਕ੃ਤਿ ਵਾਲੀ ਪਰਛਾਇਆਂ ਬਨ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਸਾਨ ਬਿੱਛੂ ਕੀ ਖੋਜ ਮੋਂ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤਨੇ ਮਾਰ ਡਾਲਨਾ ਚਾਹਤੇ ਹਨ। ਤਨਕਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਬਿੱਛੂ ਕੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਗਤਿ ਕੇ ਸਾਥ ਤਨਕਾ ਵਿ਷ ਭੀ ਮਾਂ ਕੇ ਸ਼ਰੀਰ ਮੋਂ ਆਗੇ ਬਢੇਗਾ ਔਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੇ ਮਾਂ ਕੀ ਵੇਦਨਾ ਮੋਂ ਵੁਦਦਿ ਕਰੇਗਾ। ਇਸੀਲਿਏ ਵੇ ਬਿੱਛੂ ਕੋ ਢੂਂਢ ਨਿਕਾਲਨਾ ਚਾਹਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਰ ਡਾਲਨਾ ਚਾਹਤੇ ਹਨ, ਪਰਨ੍ਹ ਤਨੇ ਮੋਂ ਅਸਫਲ ਰਹਨੇ ਪਰ ਵੇ ਨਿਰਾਸਾ ਮੋਂ ‘ਅਪਨੀ ਜੀਭਾਂ ਸੇ ਟਕ-ਟਕ ਕੀ ਆਵਾਜ਼ੇ ਨਿਕਾਲਨੇ ਲਗਤੇ ਹਨ।’ ਐਸੇ ਬਿੰਬੋਂ ਔਰ ਐਸੀ ਧਵਨਿਆਂ ਕੀ ਆਹਵਾਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕਵਿ ਮਾਂ ਕੇ ਬਿੱਛੂ ਢਾਰਾ ਕਾਟੇ ਜਾਨੇ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਕੀ ਪ੍ਰਤਿਕਿਰਿਆ ਕੋ ਸ਼ਾਹਦ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਤ ਪਰ ਗੈਰ ਕਿਧਾ ਜਾਨਾ ਚਾਹਿਏ ਕਿ ਯਹ ਬਿੰਬ ਭੌਤਿਕ ਤੇ ਪਾਰਭੌਤਿਕ ਸੰਸਾਰ, ਭਲਾਈ ਤੇ ਬੁਰਾਇਆਂ ਕੀ ਸ਼ਕਤਿਆਂ, ਸ਼ਾਰੀਰਿਕ ਪੀਡਾਓਂ ਤੇ ਭਵਿਧ ਕੀ ਜੀਵਨ ਕੀ ਕਲਘਨਾਓਂ ਸੇ ਸਮੱਬਨਥ ਰਖਤੇ ਹਨ :

'ईश्वर तुम्हारी पीड़ा कर दे कम
अगले जीवन की तुम्हारी विपत्तियां, कहा उन्होंने।'

एक मन्त्र के द्वारा विष को वश में करने का यत्न करता हुआ पुजारी हमें एक भारतीय पुरोहित का चित्र प्रस्तुत करता है। कवि का पिता शिक्षित वर्ग के संशयवादी और बुद्धिवादी दृष्टिकोण को चित्रित करता है। तथा अन्त में वहां हमारे पास भारतीय मातृत्व की एक परम उदाहरण है—प्यार और बलिदान की मूर्ति। बीस घण्टों तक विष की पीड़ा सहने के बाद मां कहती है—“ईश्वर का धन्यवाद है बिच्छू ने मुझे चुन लिया और मेरे बच्चों को बख्श दिया।”

Q.4. Discuss the poem, 'Night of the Scorpion', as a satire on the life and beliefs of rural India.

Ans. A satire is a piece of writing in which the faults or weaknesses of a person, an idea or an institution are shown in a way that causes humour. Looked at from this point of view, the poem is certainly a satire on the life and beliefs of rural India. But it is a satire without any sting in it. Though it tells the story of someone stung by a scorpion, there is no trace of poison in the narration of the story.

It is a sympathetic description of the simple-hearted rural people who happen to be superstitious because of their being poor and illiterate. What they do because of their superstition evokes our sympathy and laughter, never our spite or dislike. We can call the poem more of a banter than a satire. A brief description of the event narrated in the poem will make all this very clear.

The poet's mother is stung by a scorpion. The villagers learn of it and at once come running with their candles and lanterns. They start looking for the scorpion. They believe that with every movement of the scorpion, its poison will move in the mother's body, and thus add to her pain. So they want to find out the scorpion and kill it. Having failed to find it, they start praying to God to 'immobilise the evil one'. They try to comfort the mother by saying that her present suffering will lessen the misfortunes of her next birth. They believe that the mother's pain will purify her body and soul.

No doubt, such an attitude of the villagers makes us laugh, but never hate them. We can conclude by saying that it is a humorous poem, with very light-hearted satire :

'May the sins of your previous birth
be burned away tonight, they said.
May your suffering decrease
the misfortunes of your next birth, they said.'

ਊੱਤਰ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ—ਵਿਅੰਗ ਰਚਨਾ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਲੇਖਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼, ਵਿਚਾਰ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਜਾਂ ਕਮਜ਼ੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਹਾਸਰਸ ਦਾ ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਣੋ ਤੋਂ ਦੇਖਣ ਨਾਲ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਅਵਸ਼ ਹੀ ਪੇਂਡੂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਇਕ ਵਿਅੰਗ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਪਰਤੁੰ ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਵਿਅੰਗ ਰਚਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕੜ੍ਹਵਾਪਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਬਿਛੂ ਨੇ ਭਮ ਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਵਰਣਨ ਵਿਚ ਜਹਿਰ ਦਾ ਲੇਸ਼ਮਾਤਰ ਵੀ ਅੰਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਪੇਂਡੂ ਅਤੇ ਸਿੱਧੇ-ਸਾਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਕ ਹਮਦਰਦੀ ਪੂਰਨ ਵਰਣਨ ਹੈ ਜੋ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਬਣ ਗਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਡੇ ਅਦੰਰ ਹਮਦਰਦੀ ਅਤੇ ਹਾਸੇ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੀ ਨਫਰਤ ਜਾਂ ਅਰੁਚਿ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਇਕ (ਗੰਭੀਰ) ਵਿਅੰਗ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਹੱਲਕਾ-ਛੁੱਲਕਾ ਹਾਮ-ਪਰਿਹਾਸ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਘਟਨਾ ਦਾ ਇਕ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਇਸ ਸਭ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

बहिं दी मां नुँ इक बिछू ने डंग मार दिता है। पेढ़ुआं नुँ इस गँल दा पता लगदा है अते उह तुरत ही आपटीआं मोम्बत्तीआं लै के देझदे होए आ जाए हन। उह बिछू नुँ लैभण लगदे हन। उहनां नुँ विस्त्राम है कि बिछू दी हरेक गडी दे नाल उमदा जहिर मां दे सरीर विच अरो व्येगा अते उमदी पीज्जा नुँ व्याएगा। इस लष्टी उह बिछू नुँ लभ के उमनुँ मार देणा चाहुदे हन। उमनुँ लैभण विचा असदल होण 'ते उह ईस्त्रवर दे अँगे पूरबना करदे हन कि उह 'उम दूस्ट जीव नुँ गडीरीण कर देवे'। उह इह कहि के मां नुँ हौंसला देणा चाहुदे हन कि उमदी दृतमान पीज्जा उमदे अगले जीवन दीआं बदकिसमत्तीआं नुँ घँट कर देवेगी। उह विस्त्राम करदे हन कि मां दी पीज्जा उमदे स्त्रीर अते उमदी आउमा नुँ सुष कर देवेगी।

निरमेंद्र, पेढ़ुआं दी अजिगी पारमा सानुँ हँसा दिंदी है पर असीं उहनां तें कदे वी नहरत नहीं करदे। असीं अजिगा कहि के आपटी गँल नुँ खत्म कर मकदे हां कि इह इक हास-रचना है जिस विच बहुत हँलवा-हुँलवा विअंग ही है :

‘‘ईस्त्रवर करे तेरे पुरव जन्म दे पाप
जल के हो जाण सवाह अँज रात, किहा उहनां ने
ईस्त्रवर तुहाडी पीज्जा नुँ कर देवे घँट
अगले जन्म दीआं तुहाडीआं मुसीबतां, किहा उहनां ने’’

उत्तर का हिन्दी अनुवाद—व्यांग्य-रचना एक ऐसा लेखन होती है जिसमें किसी व्यक्ति-विशेष, विचार अथवा संस्था के दोषों या कमज़ोरियों को इस प्रकार से दिखाया जाता है कि उससे हास्य-भाव उत्पन्न हो। इस दृष्टिकोण से देखने पर यह कविता अवश्य ही ग्रामीण भारत के जीवन तथा विश्वासों पर आधारित एक व्यांग्य-रचना है। परन्तु यह एक ऐसी व्यांग्य-रचना है जिसमें किसी प्रकार की कठुता नहीं है। यद्यपि यह एक ऐसे व्यक्ति की कहानी बताती है जिसे बिच्छू ने काट लिया होता है, फिर भी कहानी के वर्णन में विष का लेशमात्र अंश भी नहीं है।

यह उन ग्रामीण और सीधे-सादे लोगों का एक सहानुभूतिपूर्ण वर्णन है जो गरीब तथा अनपढ़ होने के कारण अंधविश्वासी बन गए होते हैं। जो वह अपने अंधविश्वास के कारण करते हैं, वह हमारे अंदर सहानुभूति और हँसी को तो उत्पन्न करता है, किन्तु हमारी घृणा अथवा अरुचि को कभी नहीं। हम इस कविता को एक (गंभीर) व्यांग्य से अधिक हल्का-फुल्का हास-परिहास कह सकते हैं। कविता में वर्णित घटना का एक संक्षिप्त वर्णन इस सब को स्पष्ट कर देगा।

कवि की मां को एक बिच्छू ने डंक मार दिया है। ग्रामीणों को इस बात का पता लगता है और वे तुरन्त ही अपनी मोमबत्तियां और लालटेनें लेकर दौड़ते हुए आ जाते हैं। वे बिच्छू को खोजने लगते हैं। उन्हें विश्वास है कि बिच्छू की प्रत्येक गति के साथ उसका विष मां के शरीर में आगे बढ़ेगा और उसकी पीड़ा को बढ़ाएगा। इसलिए वे बिच्छू को ढूँढ कर उसे मार डालना चाहते हैं। उसे ढूँढ पाने में असफल होकर वे ईश्वर से प्रार्थना करने लगते हैं कि वह 'उस दुष्ट जीव को गतिहीन कर दे'। वे यह कह कर मां को सांत्वना देना चाहते हैं कि उसकी वर्तमान पीड़ा उसके अगले जीवन के दुर्भाग्यों को कम कर देगी। वे विश्वास करते हैं कि मां की पीड़ा उसके शरीर तथा उसकी आत्मा को शुद्ध कर देगी।

निःसंदेह, ग्रामीणों की ऐसी धारणा हमें हँसा देती है किन्तु हम उनसे कभी भी घृणा नहीं कर पाते। हम ऐसा कहकर अपनी बात को समाप्त कर सकते हैं कि यह एक हास्य-रचना है जिसमें बहुत हल्का-फुल्का व्यांग्य भी है :

‘‘ईश्वर करे तुम्हारे पूर्व जन्म के पाप
जल कर हो जाएं राख आज रात, कहा उन्होंने।
ईश्वर तुम्हारी पीड़ा कर दे कम
अगले जन्म की तुम्हारी विपत्तियां, कहा उन्होंने।’’

Q.5. Is 'Night of the Scorpion' a nostalgic poem ? What effect does it achieve ?

Ans. Nostalgia is a feeling of sadness mixed with pleasure and affection when one thinks of happy times in the past. 'Night of the Scorpion' is certainly a nostalgic poem in which the poet lovingly recalls a sad incident when his mother was bitten by a scorpion.

It was a rainy night. The poet's mother was bitten by a scorpion. The villagers came running with their candles and lanterns. They looked for the scorpion everywhere, but it was not found. It had disappeared in the rain outside.

The villagers were superstitious people. They said that with every movement the scorpion made, the poison in the mother's blood would also move. So they started making prayers to God. They prayed that the scorpion should sit still. They also prayed that the mother's pain should burn her sins in the previous life and decrease her misfortunes in the next life. They thought that the mother's pain would purify her flesh as well as spirit. They sat around the mother and looked at her with sympathetic eyes.

But the poet's father was very different from the villagers. He was a sceptic as well as a rationalist. He was not superstitious. In order to lessen the mother's pain, he tried every herb and medicine he had with him. He even poured a little paraffin on the mother's bitten toe and put a match to it. A holy man tried to tame the poison with an incantation.

But nothing could relieve her pain. She kept writhing and groaning for full twenty hours. And when the pain did subside, the first thought that came to her mind was about her children. She thanked God. She said, "*Thank God, the scorpion picked on me and spared my children.*"

Thus the poet recalls how loving, caring, sacrificing and self-effacing his mother was. In fact, the poet pays a tribute to the entire motherhood through a nostalgic memory of his childhood days. The poet projects a supreme example of Indian motherhood – an idol of love and sacrifice. After having suffered the pain of poison for twenty hours, the greatest relief the poet's mother feels is in the safety of her children.

ਉੱਤਰ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ—Nostalgia ਦਾ ਅਰਥ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਅਤੇ ਸਨੇਹ ਨਾਲ ਮਿਲੀ-ਜੁਲੀ ਉਦਾਸੀ ਦਾ ਇੱਕ ਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਤਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੀਤ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੇ ਕੁਝ ਖੁਸ਼ੀ ਭਰੇ ਪਲਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹੈ। 'Night of the Scorpion' ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਇੱਕ nostalgic (ਘਰ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਣ ਵਾਲੀ) ਕਵਿਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਵੀ ਪ੍ਰਮਪੂਰਵਕ ਉਸ ਦੁੱਖ ਭਰੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਿੱਛੂ ਨੇ ਡਸ ਲਿਆ ਸੀ।

ਬਰਸਾਤ ਦੀ ਇਕ ਗਤ ਸੀ। ਕਵੀ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਬਿੱਛੂ ਨੇ ਕੱਟ ਲਿਆ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮੌਮਤੀਆਂ ਅਤੇ ਲਾਲਟੈਣਾ ਲੈ ਕੇ ਭੱਜੇ ਆਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ ਬਿੱਛੂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਨਾ ਮਿਲਿਆ। ਇਹ ਬਾਹਰ ਬਾਰਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਿਆ।

ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਲੋਕ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਿੱਛੂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਰੇਕ ਗਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰ ਵੀ ਗਤੀ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਈਸ਼ਵਰ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬਿੱਛੂ ਨਿਸ਼ਚਲ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਬੈਠਾ ਰਹੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਾਂ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਉਸਦੇ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਜਲਾ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਅਗਲੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦੁਰਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮਾਂ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਉਸਦੇ ਸ਼ਰੀਰ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗੀ। ਉਹ ਮਾਂ ਦੇ ਆਲੋ-ਦੁਆਲੋ ਬੈਠ ਗਏ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਭਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਵੱਲ੍ਹ ਦੇਖਦੇ ਰਹੇ।

ਪਰੰਤੂ ਕਵੀ ਦਾ ਪਿਤਾ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਅਲੱਗ ਸੀ। ਉਹ ਇਕ ਸੰਕਾਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਇਕ ਬੁੱਧੀਵਾਦੀ ਵਿਅਕਤੀ ਕਰਕੇ ਦੇਖਿਆ ਜੋ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਦੀ ਡੰਗ ਲੱਗੀ ਉੱਗਲੀ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਬੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਤੇਲ ਵੀ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਮਾਚਿਸ ਦੀ ਤੀਲੀ ਦਿਖਾਈ। ਇਕ ਪੁਜਾਰੀ ਨੇ ਮੰਤਰ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਹਿਰ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ।

ਪਰੰਤੂ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਉਸਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਘੱਟ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀ। ਉਹ ਪੂਰੇ ਵੀਹ ਘੰਟਿਆਂ ਤਕ ਤੜਫ਼ਦੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਕਰਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਬਿੱਛੂ ਨੇ ਡੱਸਣ ਲਈ ਸੈਨੂੰ ਚੁਣ ਲਿਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ਦਿੱਤ ਕੀਤਾ।"

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਵੀ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਕਿੰਨੀ ਪ੍ਰੇਮਮਈ, ਮਮਤਾਮਈ, ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਖੁਦ ਨੂੰ ਭੁਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ, ਕਵੀ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀ nostalgic ਯਾਦ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਸੰਪੂਰਨ ਮਾਤਿੜਵ ਨੂੰ ਦੀ ਇੱਕ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਵੀ ਭਾਰਤੀ ਮਾਤਿੜਵ ਦੀ ਇੱਕ ਬੇਮਿਸਾਲ ਉਦਾਹਰਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ – ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਹੰਦੀ ਹੈ।

उत्तर का हिन्दी अनुवाद—Nostalgia का अर्थ प्रसन्नता तथा स्नेह से मिली-जुली उदासी का एक भाव होता है जो तब महसूस होता है जब व्यक्ति अतीत में घटित कुछ खुशी भेरे पलों के बारे में सोचता है। 'Night of the Scorpion' निश्चित रूप से एक nostalgic (घर की याद दिलाने वाली) कविता है, जिसमें कवि प्रेमपूर्वक एक दुखद घटना को याद करता है जब उसकी माँ को एक बिच्छू ने काट लिया था।

बरसात की एक रात थी। कवि की माता को एक बिच्छू ने काट लिया। गांव वाले अपनी मोमबत्तियाँ और लालटेनें लिए आए। उन्होंने सभी जगह बिच्छू की तलाश की, किन्तु यह न मिला। यह बाहर वर्षा में गायब हो गया था।

गांव वाले अन्धविश्वासी लोग थे। उन्होंने कहा कि बिच्छू द्वारा की गई प्रत्येक गति के साथ माँ के रक्त में विष भी गति करेगा। इसलिए वे ईश्वर से प्रार्थनाएं करने लगे। उन्होंने प्रार्थना की कि बिच्छू निश्चल हो कर एक जगह बैठा रहे। उन्होंने यह प्रार्थना भी की कि माँ की पीड़ा उसके पूर्व-जन्म के पापों को जला दे तथा उसके अगले जीवन के दुर्भाग्यों को कम कर दे। वे समझते थे कि माँ की पीड़ा उसके शरीर और आत्मा को शुद्ध बना देगी। वे माँ के गिर्द बैठ गए और सहानुभूति-भरी आँखों से उसकी तरफ देखते रहे।

किन्तु कवि का पिता गांव वालों से बहुत अलग था। वह एक संशयवादी तथा एक बुद्धिवादी व्यक्ति था। वह अन्धविश्वासी नहीं था। माँ की पीड़ा को कम करने के लिए उसने प्रत्येक जड़ी-बूटी और दर्वाई का प्रयोग करके देखा जो उसके पास थी। उसने माँ के पैर की डंक लगी अंगुली पर मिट्टी का थोड़ा सा तेल भी डाला और इसे दियासलाई दिखा दी। एक पुजारी ने मन द्वारा विष पर काबू पाने का यत्न किया।

किन्तु कोई भी चीज़ उसकी पीड़ा को कम न कर सकी। वह पूरे बीस घंटे तक तड़पती और कराहती रही। और जब पीड़ा कम हुई तो सबसे पहला विचार जो उसके मन में आया, उसके बच्चों के बारे में था। उसने ईश्वर का धन्यवाद किया। उसने कहा, "ईश्वर का शुक्र है कि बिच्छू ने डसने के लिए मुझे चुना और मेरे बच्चों को बछा दिया।"

इस प्रकार कवि याद करता है कि उसकी माँ कितनी प्रेममयी, ममतामयी, त्याग करने वाली और विनम्र थी। वास्तव में, कवि अपने बचपन के दिनों की nostalgic याद के माध्यम से सम्पूर्ण मातृत्व को एक श्रद्धाञ्जलि अर्पित करता है। कवि भारतीय मातृत्व की एक अनुपम उदाहरण पेश करता है — प्रेम और त्याग की एक मूर्ति। बीस घंटों तक विष की पीड़ा सहने के बाद सबसे अधिक राहत जो कवि की माँ को मिलती है वह अपने बच्चों को सुरक्षित देखने में होती है।

Q.6. How does the rural setting serve as a perfect background for the poem, 'Night of the Scorpion'?

(Or) Describe how the poet portrays the superstitious beliefs and practices of the rural people.

Ans. This poem which is set in a small village, covers all shades of Indian thought and philosophy. Through a very simple incident the poet has mirrored the whole tone and sensibility of the Indian society. We have superstitious but sympathetic villagers, the sceptical and rational father, the self-sacrificing Indian mother, a holy man trying to tame poison with an incantation, and the popular belief that this world is unreal and that our sufferings purify our soul.

In this poem the poet has portrayed the superstitious beliefs and practices of the rural people through a very simple incident. It was a rainy night. The poet's mother was stung by a scorpion. When the villagers came to know of it, they came running there with candles and lanterns in their hands. The villagers were superstitious people. They believed that with every movement the scorpion made, the poison in the mother's blood would also move. It would give her more pain and could also prove dangerous for her. So they started finding the scorpion. The rain continued endlessly. All this while the mother lay on a mat groaning and writhing in pain. It seems very strange that the villagers didn't think of giving any medicine to the mother that could lessen her pain. They were all after the scorpion. They thought that the pain could be relieved only by immobilizing the scorpion. They were thoroughly superstitious people.

The villagers tried very hard but they couldn't find the scorpion. Then they sat around the mother and started praying for her. Comforting her they said that her present suffering would lessen the misfortunes of her next birth. They believed that the mother's pain would purify her body and soul.

However for all their superstitions the rural people are a lovely community. They are full of love and sympathy for their fellows. Though they are superstitious people, their hearts are full of true sympathy. Their superstitious and religious beliefs are typically Indian, and their sympathetic hearts are also typically Indian. The holy man trying to tame the poison with an incantation presents a picture of the Indian priest. The poet's father represents the sceptic and rational outlook of the educated classes. And lastly, we have the supreme example of Indian motherhood—an idol of love and sacrifice. After having suffered the pain of poison for twenty hours, the mother says, "Thank God the scorpion picked on me and spared my children."

Thus we see that this poem is a true expression of the Indian sensibility which can be found in the Indian villages only. So we can say that the rural setting serves as a perfect background for the poem.

ਉੱਤਰ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ—ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਜਿਸ ਦੀ ਪਿੰਡ-ਭੂਮੀ ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ, ਭਾਰਤੀ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਬਹੁਤ ਸਧਾਰਨ ਘਟਨਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਤੋਂ ਕਵੀ ਨੇ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੁਰ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਪਰੰਤੁ ਹਮਦਰਦੀਪੂਰਨ ਪਿੰਡ-ਵਾਸੀ ਹਨ, ਸੰਕਾਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਵਾਦੀ ਪਿਤਾ ਹਨ, ਆਤਮ ਬਲੀਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮਾਂ ਹੈ, ਇਕ ਪੁਜਾਰੀ ਹੈ ਜੋ ਮੰਤਰ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਵਸ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਧਾਰਨ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹਿੰਦੂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਕਾਲਪਨਿਕ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਕਸ਼ਟ ਸਾਡੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸੁੱਧ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਕਵਿ ਨੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਸਧਾਰਨ ਘਟਨਾ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਪਿੰਡ-ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸਪੂਰਨ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਚਿਤੁਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬਰਸਾਤ ਦੀ ਇਕ ਰਾਤ ਸੀ। ਕਵੀ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਬਿੱਛੂ ਨੇ ਕਟ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਪਿੰਡ-ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਮੌਮਬੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਲਾਲਟੈਣਾਂ ਲਈ ਭਜਦੇ ਹੋਏ ਉੱਥੇ ਆਏ। ਪਿੰਡ-ਵਾਲੇ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਲੋਕ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਬਿੱਛੂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਰੇਕ ਗਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰ ਵੀ ਗਤੀ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਪੀੜ੍ਹੇ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਹ ਉਸਦੇ ਲਈ ਖਤਰਨਾਕ ਵੀ ਸਾਬਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਲੱਭਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਰਿਸ਼ ਲਗਾਤਾਰ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਮਾਂ ਇਕ ਚਟਾਈ 'ਤੇ ਲੇਟੀ ਪੀੜ੍ਹੇ ਨਾਲ ਤੜ੍ਹਫ਼ਦੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਕਰਾਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡ-ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮਾਂ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੇ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਦਵਾਈ ਦੇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੋਚੀ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਬਿੱਛੂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਗਤੀਹੀਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਪੀੜ੍ਹੇ ਘੱਟ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਲੋਕ ਸਨ।

ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰੰਤੁ ਉਹ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਲੱਭ ਨਾ ਸਕੇ। ਫਿਰ ਮਾਂ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਬੈਠ ਗਏ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਉਸਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਪੀੜ੍ਹੇ ਉਸਦੇ ਅਗਲੇ ਜਨਮ ਦੇ ਦੁਰਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਮਾਂ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹਾ ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਪਾਪ-ਮੁੱਕਤ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ।

ਫਿਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪਿੰਡ-ਵਾਲੇ ਇਕ ਪਿਆਰਾ ਸਮੁਦਾਇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਪੇਮ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਲੋਕ ਹਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਸੱਚੀ ਹਮਦਰਦੀ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤੀ ਰੰਗ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਮਦਰਦੀ ਭਰੇ ਦਿਲ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਮੰਤਰ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਵਸ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਪੁਜਾਰੀ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਭਾਰਤੀ ਪੁਜਾਰੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਵੀ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸਿੱਖਿਅਤ ਵਰਗ ਦੇ ਸੰਕਾਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਉੱਥੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਭਾਰਤੀ ਮਾਂ-ਪੁਣਾ ਦੀ ਇਕ ਪਰਮ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ— ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਬਲੀਦਾਨ ਦੀ ਮੂਰਤੀ। ਵੀਹ ਘੰਟਿਆਂ ਤਕ ਜ਼ਹਿਰ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੇ ਸਹਿਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਮਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ— 'ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ ਕਿ ਬਿੱਛੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਚੁਣ ਲਿਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ।'

इस पूर्वार अमीं देखदे हां कि इह कविता भारती मैदानस्तीलता दा एक सॉर्चा दरपाण है जो सिरह भारती पिंडां द्विर ही दिखाई दिए रहे। इस लटी अमीं कहि सकदे हां कि ग्रामीण पिंठ-बुमी (वातावरण) इस कविता दे लटी एवं आदरम पिंठ-बुमी दा कंभ करदा है।

उत्तर का हिन्दी अनुवाद—यह कविता, जो एक छोटे से गांव की पृष्ठभूमि में लिखी गई है, वह भारतीय विचार और दर्शन के सभी पहलुओं को प्रतिबिम्बित करती है। एक बहुत साधारण घटना के माध्यम से कवि ने पूरे भारतीय समाज की सुर और संवेदनशीलता को चित्रित कर दिया है। वहां अन्धविश्वासी किन्तु सहानुभूतिपूर्ण गांव-वासी हैं, संशयवादी और बुद्धिवादी पिता हैं, आत्म-बलिदान करने वाली भारतीय मां हैं, एक पुजारी हैं जो मन्त्र के द्वारा विष को वश में करने का यत्न करता है, तथा साधारण प्रचलित हिन्दू विश्वास कि यह संसार काल्पनिक है और हमारे कष्ट हमारी आत्मा को शुद्ध बना देते हैं।

इस कविता में कवि ने एक बहुत साधारण घटना के माध्यम से ग्रामीण लोगों की अन्धविश्वासपूर्ण मान्यताओं और उनके रोति-रिवाजों को चित्रित किया है। बरसात की एक रात थी। कवि की मां को एक बिछू ने काट लिया था। जब गांव वालों को इस बारे में पता चला तो वे अपने हाथों में मोमबत्तियां और लालटेनें लिए भागते हुए वहां आए। गांव वाले अन्धविश्वासी लोग थे। उनका विश्वास था कि बिछू द्वारा की गई प्रत्येक गति के साथ मां के खून में विष भी गति करेगा। इससे उसे और भी पीड़ा होगी और यह उसके लिए खतरनाक भी साबित हो सकता था। इसलिए उन्होंने बिछू को ढूँढ़ना शुरू कर दिया। वर्षा लगातार होती रही। इस पूरे समय के दौरान मां एक चटाई पर लेटी पीड़ा से तड़पती, तथा कराहती रही। यह बहुत अजीब बात प्रतीत होती है कि गांव वालों ने मां की पीड़ा को कम करने के लिए उसे कोई दवाई देने की बाँत नहीं सोची। वे सभी बिछू के पीछे लगे हुए थे। वे समझते थे कि बिछू को गतिहीन करने से ही पीड़ा कम की जा सकती थी। वे पूरी तरह से अन्धविश्वासी लोग थे।

गांव वालों ने बहुत कोशिश की परन्तु वे बिछू को न ढूँढ पाए। फिर वे मां के इर्द-गिर्द बैठ गए और उसके लिए प्रार्थना करने लगे। उसे सान्त्वना देते हुए उन्होंने कहा कि उसकी वर्तमान पीड़ा उसके अगले जन्म के दुर्भाग्यों को कम कर देगी। उनका विश्वास था कि मां की पीड़ा उसके शरीर तथा उसकी आत्मा को पाप-मुक्त कर देगी।

फिर भी अपने सभी अन्धविश्वासों के बावजूद गांव वाले एक प्यारा समुदाय हैं। वे अपने साथियों के प्रति प्रेम और सहानुभूति से भरे हुए हैं। यद्यपि वे अन्धविश्वासी लोग हैं उनके दिल सच्ची हमदर्दी से भरे हुए हैं। उनके अन्धविश्वास और धार्मिक विश्वास पूरे भारतीय रंग के हैं, और उनके सहानुभूति भरे दिल भी भारतीय किस्म के हैं। एक मन्त्र के द्वारा विष को वश में करने का यत्न करता हुआ पुजारी हमें एक भारतीय पुरोहित का चित्र प्रस्तुत करता है। कवि का पिता शिक्षित वर्ग के संशयवादी और बुद्धिवादी दृष्टिकोण को चित्रित करता है। तथा अन्त में वहां हमारे पास भारतीय मातृत्व की एक परम उदाहरण है — प्यार और बलिदान की मूर्ति। बीस घण्टों तक विष की पीड़ा सहने के बाद मां कहती है—“ईश्वर का धन्यवाद है बिछू ने मुझे चुन लिया और मेरे बच्चों को बख्शा दिया।”

इस प्रकार हम देखते हैं कि यह कविता भारतीय संवेदनशीलता का एक सच्चा दर्पण है जो सिर्फ भारतीय गांवों में ही दिखाई देती है। इसलिए हम कह सकते हैं कि ग्रामीण परिवेश इस कविता के लिए एक आदर्श पृष्ठभूमि का काम करता है।

Q.7. Why do you think the poet places the last three lines in a separate stanza? Do you think the poem suffers due to its structure?

Ans. The last three lines of the poem present the mother as a supreme example of love and sacrifice. And the rest of the poem gives a factual description of the mother's pain and suffering.

The mother was stung by a scorpion. She was writhing with terrible pain. Every kind of superstition and quackery was tried on her. The villagers prayed for her and tried to find the scorpion. They believed that with every movement the scorpion made, the poison in the mother's blood would also move. So they repeated the name of God a hundred times to immobilize the scorpion. The holy man also performed his rites. He tried to tame the poison with an incantation. The poet's father didn't run after any superstition. To relieve the mother's pain, he tried every herb and hybrid that he had with him. But nothing could relieve the mother's pain.

She kept writhing and groaning for twenty hours. And when the pain subsided, the first thought that came to her mind was about her children. She said, "Thank God the scorpion

picked on me and spared my children." Unmindful of her own pain and suffering she always wished that no harm should come to her children.

Thus we clearly see that the last three lines of the poem describe the glory of the mother's heart whereas the rest of the poem describes the painful and helpless condition of the mother. The concluding lines contain the essence of motherhood. That is why the poet has placed them in a separate stanza. And the poem doesn't suffer due to this structure. Rather this structure puts forth the theme of the poem — '*the nobility of mother's heart*'.

ਉੱਤਰ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ—ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ਆਖਰੀ ਤਿੰਨ ਪੰਗਤੀਆਂ ਮਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਤਿਆਗ ਦੀ ਇਕ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੱਤੁਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਤੇ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਬਾਕੀ ਹਿੱਸਾ ਮਾਂ ਦੀ ਪੀੜ ਅਤੇ ਤਕਲੀਫ਼ ਦਾ ਯਥਾਰਥਪੂਰਨ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਬਿੱਛੂ ਨੇ ਕੱਟ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਭਿਅਕੰਰ ਪੀੜ ਨਾਲ ਤੜਫ਼ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ 'ਤੇ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਅਤੇ ਨੀਮ-ਹਕੀਮੀ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ। ਪਿੰਡ-ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਸਦੇ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਬਿੱਛੂ ਦੀ ਹਰੇਕ ਗਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰ ਵੀ ਗਤੀ ਕਰੇਗਾ। ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਗਤੀਹੀਨ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਸੌ ਵਾਰ ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ। ਪੁਜਾਰੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਅਜਮਾਏ। ਉਸਨੇ ਮੰਤਰ ਨਾਲ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਵਸ਼ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਕਵੀ ਦਾ ਪਿਤਾ ਕਿਸੇ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਪਿਛੇ ਨਾ ਭਜਿਆ। ਮਾਂ ਦੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਉਸਨੇ ਹਰ ਜੜੀ-ਬੂਟੀ ਅਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਦਵਾਈ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜੋ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਮਾਂ ਦੀ ਪੀੜ ਨੂੰ ਘੱਟ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀ।

ਉਹ ਵੀਂ ਘੰਟਿਆਂ ਤਕ ਤੜਫ਼ਦੀ ਅਤੇ ਕਰਾਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸਦੀ ਪੀੜ ਘੱਟ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਵਿਚਾਰ ਜੋ ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਉਸਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਬਿੱਛੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਚੁਣ ਲਿਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਦਿੱਤਾ।' ਆਪਣੀ ਪੀੜ ਅਤੇ ਤਕਲੀਫ਼ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਪਹੁੰਚੇ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਸੀਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ਆਖਰੀ ਪੰਗਤੀਆਂ ਮਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਮਾਂ ਦੀ ਪੀੜਜਨਕ ਅਤੇ ਬੇਬਸੀਪੂਰਨ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਆਖਰੀ ਪੰਗਤੀਆਂ ਵਿਚ ਮਾਂ ਦੀ ਮਮਤਾ ਦਾ ਸਾਰ ਛਿਪਿਆ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਅਲੱਗ ਪੈਰੇ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸ ਬਨਾਵਟ ਦੇ ਨਾਲ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ। ਬਲਕਿ ਇਸ ਬਨਾਵਟ ਨਾਲ ਤਾਂ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਉੱਤਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ — 'ਮਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ'।

ਤੁਤਰ ਕਾ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਵਾਦ—ਕਵਿਤਾ ਕੀ ਅੰਤਿਮ ਤੀਨ ਪੰਕਿਤਿਆਂ ਮਾਂ ਕੀ ਪ੍ਰੇਮ ਤਥਾ ਤਾਗ ਕੀ ਏਕ ਸ਼੍ਰੇ਷਼ਟ ਤਦਾਹਰਣ ਦੇ ਰੂਪ ਮੈਂ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕਰਤੀ ਹੈਂ। ਔਰ ਕਵਿਤਾ ਕਾ ਸ਼ੇ਷ ਹਿੱਸਾ ਮਾਂ ਕੀ ਪੀਡਾ ਔਰ ਤਕਲੀਫ਼ ਕਾ ਯਰਥਥਪੂਰਨ ਵਰਣਨ ਕਰਤਾ ਹੈ।

ਮਾਂ ਕੀ ਏਕ ਬਿਚ੍ਛੂ ਨੇ ਕਾਟ ਲਿਆ ਥਾ। ਵਹ ਭਧਕਰ ਪੀਡਾ ਸੇ ਤਡ੍ਹਪ ਰਹੀ ਥੀ। ਤਸ ਪਰ ਪ੍ਰਤੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਾ ਔਰ ਨੀਮ-ਹਕੀਮੀ ਕਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਕੇ ਦੇਖਾ ਗਿਆ। ਗਾਵਾਂ-ਵਾਲੋਂ ਨੇ ਤਸਕੇ ਲਿਏ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀ ਔਰ ਬਿਚ੍ਛੂ ਕੋ ਢੂਂਢਨੇ ਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀ। ਤਨਕਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਥਾ ਕਿ ਬਿਚ੍ਛੂ ਕੀ ਪ੍ਰਤੇਕ ਗਤੀ ਦੇ ਸਾਥ ਮਾਂ ਕੇ ਖੂਨ ਮੈਂ ਵਿ਷ ਭੀ ਗਤੀ ਕਰੇਗਾ। ਇਸਲਿਏ ਬਿਚ੍ਛੂ ਕੋ ਗਤਿਹੀਨ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਤਨਹੋਂਨੇ ਏਕ ਸੌ ਬਾਰ ਈਸ਼ਵਰ ਕਾ ਨਾਮ ਲਿਆ। ਪੁਜਾਰੀ ਨੇ ਭੀ ਅਪਨੇ ਅਨੁ਷ਠਾਨ ਆਜਮਾਏ। ਤਸਨੇ ਮੰਤਰ ਦੇ ਵਿ਷ ਕੇ ਵਸ਼ ਮੈਂ ਕਰਨੇ ਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀ। ਕਵਿ ਕਾ ਪਿਤਾ ਕਿਸੀ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਪੀਛੇ ਨਹੀਂ ਢੈਡਾ। ਮਾਂ ਕੇ ਦਰ੍ਦ ਕੋ ਕਮ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਤਸਨੇ ਹਰ ਜਡੀ-ਬੂਟੀ ਔਰ ਔ਷ਧ ਕਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਿਯਾ ਜੋ ਤਸਕੇ ਪਾਸ ਥੀ। ਪਰਨ੍ਤੁ ਕੋਈ ਭੀ ਚੀਜ਼ ਮਾਂ ਕੀ ਪੀਡਾ ਕੋ ਕਮ ਨ ਕਰ ਸਕੀ।

ਵਹ ਕੀਸ ਘੰਟੀਂ ਤਕ ਤਡ੍ਹਪਤੀ ਔਰ ਕਰਾਹਤੀ ਰਹੀ। ਔਰ ਜਬ ਪੀਡਾ ਕਮ ਹੁੰਦੀ ਤੋ ਸਬਸੇ ਪਹਲਾ ਵਿਚਾਰ ਜੋ ਤਸਕੇ ਮਨ ਮੈਂ ਆਯਾ, ਤਸਕੇ ਬਚੋਂ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਥਾ। ਤਸਨੇ ਕਹਾ, "ਭਗਵਾਨ ਕਾ ਸ਼ੁਕ੍ਰ ਹੈ ਕਿ ਬਿਚ੍ਛੂ ਨੇ ਸੁੜੇ ਚੁਨ ਲਿਆ ਔਰ ਮੇਰੇ ਬਚੋਂ ਕੋ ਕਖਾ ਦਿਓ।" ਅਪਨੀ ਪੀਡਾ ਔਰ ਤਕਲੀਫ਼ ਕੀ ਪਰਵਾਹ ਨ ਕਰਤੇ ਹੁਏ ਵਹ ਸਦਾ ਯਹੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਤੀ ਥੀ ਕਿ ਤਸਕੇ ਬਚੋਂ ਕੋ ਕੋਈ ਹਾਨਿ ਨ ਪਹੁੰਚੇ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਮ ਸਾਫ਼ ਰੂਪ ਦੇ ਦੇਖਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਕਵਿਤਾ ਕੀ ਅੰਤਿਮ ਤੀਨ ਪੰਕਿਤਿਆਂ ਮਾਂ ਕੇ ਦਿਲ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦੇ ਵਰਣਨ ਕਰਤੀ ਹੈਂ ਜਦਕਿ ਸ਼ੇ਷ ਕਵਿਤਾ ਮਾਂ ਕੀ ਪੀਡਾਜਨਕ ਤਥਾ ਅਸਹਾਯ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਵਰਣਨ ਕਰਤੀ ਹੈ। ਅੰਤਿਮ ਪੰਕਿਤਿਆਂ ਮੈਂ ਮਾਂ ਕੀ ਮਮਤਾ ਦਾ ਸਾਰ ਛਿਪਾ ਹੈ। ਯਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਕਵਿ ਨੇ ਤਨਹੋਂ ਏਕ ਅਲੱਗ ਪਦ ਮੈਂ ਰਖਾ ਹੈ। ਔਰ ਇਸ ਬਨਾਵਟ ਦੇ ਕਵਿਤਾ ਕੀ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ। ਬਲਕਿ ਇਸ ਬਨਾਵਟ ਦੇ ਤੋ ਕਵਿਤਾ ਕਾ ਉਦੇਸ਼ ਤੁਭਰ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਆਤਾ ਹੈ — 'ਮਾਂ ਕੇ ਦਿਲ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ'।